

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра філософії та релігієзнавства

Допущено до захисту
Зав. кафедри _____
підпис

«__» _____ 2025р.

УДК 130.2:004:316:77

Кваліфікаційна магістерська робота
СВІТОГЛЯДНІ ВИКЛИКИ ЦИФРОВОЇ ДОБИ

рівень вищої освіти: другий (магістерський)
галузь знань 03 «Гуманітарні науки»
спеціальність: 033 Філософія

Студент
Ломачинський Богдан Геннадійович
6 курс, група ФІЛм12320д

підпис

Науковий керівник
Горбань Олександр Володимирович,
доктор філософських наук, професор

Підпис

Київ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЦИФРОВА ДОБА ЯК ОБ’ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ..8	8
1.1. Теоретичні засади досліджень феномену цифрової доби	8
1.2. Поняттєво-категоріальне поле цифрової доби	15
1.3. Філософський вимір цифрової доби як простору знань	24
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. СВІТОГЛЯДНІ ВИКЛИКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ.....31	31
2.1. Світоглядні орієнтири покоління цифрової доби.....	31
2.2.Світоглядні виклики соціальних мереж у цифрову добу	37
2.3. Світоглядні небезпеки гібридних війн цифрової доби	47
Висновки до другого розділу.....	55
РОЗДІЛ 3. ДУХОВНО-КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР ЦИФРОВОЇ ДОБИ..56	56
3.1. Світоглядні засади інформаційної культури.....	56
3.2. Роль медіакультури у протидії світоглядним загрозам сучасності.....	65
3.3. Цифрова культура як світоглядний орієнтир цифрової доби	73
Висновки до третього розділу.....	77
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....83	83

ВСТУП

Актуальність теми дослідження

У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій людство стикається з глибокими світоглядними трансформаціями, що охоплюють усі сфери життя — від комунікації й освіти до самосвідомості й соціальної взаємодії. Цифрова доба формує нові ціннісні орієнтації, змінює уявлення про реальність, істину, ідентичність та етику. Водночас зростає кількість викликів, пов'язаних із загрозами інформаційної безпеки, кризою довіри до традиційних інституцій, поширенням маніпулятивних практик і загостренням питання меж між віртуальним і реальним буттям. У цьому контексті виникає нагальна потреба осмислення світоглядних змін, зумовлених цифровізацією, а також вироблення відповідних філософських, соціокультурних і етичних орієнтирів.

У глобалізованому світі цифрової епохи, під впливом феномену соціальних мереж, відбувається демонтаж традиційної горизонтальної ієрархії інформаційного впливу, що спричиняє формування мережових структур масових комунікацій, які долають географічні, національні, державні та соціальні бар'єри. Водночас аксіологічна й моральна якість цього нового інформаційного простору стає залежною від антропологічної здатності індивіда до усвідомленого визначення смислів, що виходять за межі споживацьких, розважальних і кон'юнктурних домінант. Втрата контрольованості інформаційного потоку породжує амбівалентність: з одного боку, розширюються можливості для вільного вибору і самовираження, а з іншого — посилюються ризики дезінформації, маніпуляцій та хаотизації масової свідомості.

Інтенсивний розвиток інформаційних технологій сприяв виникненню нової віртуальної реальності, яка створила окремий простір існування, специфічні форми комунікації та навчання, спричинивши формування феномена "віртуальної соціалізації" особистості. Кіберпростір, поєднуючи найвищі досягнення людського інтелекту та найпримітивніші імпульси особистості, відкрив нові можливості для самовираження та взаємодії, де

соціальні мережі стали середовищем вільної демонстрації емоцій та ідентичностей без традиційних механізмів зовнішнього контролю. Однак надмірна залученість у віртуальні комунікації призводить до зміщення акцентів у бік переважання онлайн-взаємодій над реальними соціальними контактами, що, у свою чергу, викликає суспільне занепокоєння щодо погіршення якості міжособистісних стосунків, зниження рівня інтелектуальних здібностей, ослаблення аналітичного мислення, а також утруднення у вираженні та сприйнятті емоцій у реальному комунікативному середовищі.

Відповідно, актуальність дослідження проблеми світоглядних викликів цифрової доби зумовлена необхідністю комплексного аналізу новітніх трансформацій людської свідомості й культури, а також пошуку стратегій адаптації та розвитку в умовах глобальних технологічних зрушень.

Ступінь дослідження проблеми. Гуманітарний дискурс активного розвитку цифрової доби знаходить своє відображення як в українській, так і у світовій науковій думці. Комплексне осмислення проблеми представлено у монографії за авторством М. Требіна, А. Гедзика, Т. Ковальнової, О. Коцюрби. Окремі дослідження проблеми цифрової доби відображені у публікаціях К.Гончаренко, О.Дзьобаня, О.Івашиної, М.Кириченко, О.Кібіка, О.Коломієць, І.Нікролаєску, О.Піжук, Н.Рябець, І.Тимків, М.Требіна, Г.Чмерука, Т.Шарової тощо. Світоглядні орієнтири суспільства знань актуалізовані у комплексних наукових дослідженнях І.Нонака, Х.Текеучі тощо.

Проблема соціальних мереж знаходить своє відображення у наукових розвідках Ю.Асєєвої, М.Бірюкової, С.Була, О.Гавлилюк, Є.Гіденко, О.Гоцур, О.Гречанівської, О.Добрелі, К.Літвін, А.Олейник, О.Предместнікової, Т.Собченко, В.Степаненко, Ю.Шабанової, Ю.Якущенко тощо.

Проблема гібридної війни в цифрову добу актуалізована у комплексній монографії за редакцією В.Горбуліна та О.Литвиненка, а також у публікаціях М.Глух, М.Гончаренко, Н.Карпчук, К.Качинської, Д.Кулеби, О.Радченко, М.Савлюка тощо.

Культурний простір цифрової доби актуалізований у наукових розвідках Н.Зражевської, Н.Лумана, Л.Ороховської, О.Прудникової тощо.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні сутності філософського осмислення світоглядних викликів цифрової доби.

Досягнення мети передбачає вирішення наступних взаємопов'язаних дослідницьких **завдань**:

1. Узагальнити основні наукові підходи щодо становлення проблеми цифрової доби у сучасній філософській думці;
2. З'ясувати поняттєво-категоріальне поле досліджень проблеми цифрової доби;
3. Дослідити філософський вимір цифрової доби як простору знань;
4. Охарактеризувати світоглядні орієнтири покоління цифрової доби;
5. Проаналізувати світоглядні виклики соціальних мереж у цифрову добу;
6. Визначити світоглядні небезпеки гібридних війн цифрової доби;
7. Окреслити світоглядні засади інформаційної культури;
8. Визначити роль медіакультури у протидії світоглядним загрозам сучасності;
9. Узагальнити світоглядні орієнтири цифрової культури.

Об'єктом дослідження є цифрова доба як філософська проблема.

Предметом дослідження є світоглядні виклики цифрової доби.

Методи дослідження. Для дослідження проблеми "Світоглядні виклики цифрової доби" було застосовано низку філософських методів, кожен із яких дає змогу охопити різні аспекти означеного феномена. Зокрема, *діалектичний метод* дозволив дослідити суперечності цифрової доби, які проявляються у водночас конструктивному і руйнівному впливі цифрових технологій на світогляд людини; він сприяв виявленню внутрішніх взаємозв'язків між розвитком технологій, трансформацією цінностей і зміною способів самосвідомості особистості. *Феноменологічний метод* дозволив

зафіксувати, яким чином віртуальні середовища, соціальні мережі, цифрові практики конституюють нові форми свідомості та впливають на інтенціональність людини, тобто на її спрямованість на світ. Оскільки цифрова доба формує нові "тексти культури" (у вигляді візуальних повідомлень, цифрових наративів, інтернет-комунікацій), був застосований *герменевтичний метод*, що уможливив виявлення змін у процесах розуміння, інтерпретації та формування значень у цифровому суспільстві. Філософська антропологія забезпечує глибоке осмислення того, як цифрові технології змінюють саму природу людини, її екзистенційні потреби, способи самореалізації і саморефлексії. Відповідно, *антропологічний метод* дозволив дослідити трансформацію антропологічних констант — сприйняття часу, простору, тілесності, соціальної взаємодії. *Критичний метод* став важливим для аналізу тих механізмів влади, маніпуляції і домінування, які виникають у цифровому середовищі. Світоглядні виклики цифрової доби мають багатовимірний характер, що вимагає розгляду цифрових процесів у їх системній взаємодії з соціальними, культурними, економічними і політичними структурами, тому застосування *системного аналізу* дозволило комплексно осмислити вплив цифровізації на глобальні зміни у структурі суспільств і світоглядних орієнтирах людства. Вибір таких методів виправданий багатовимірною природою світоглядних змін у цифрову епоху, адже цифрові технології не тільки надають нові інструменти комунікації, а й докорінно змінюють онтологічні основи буття людини, епістемологічні моделі пізнання та етичні системи координат. Тому для цілісного осмислення цих процесів потрібно поєднувати методи, що дозволяють аналізувати як зміст нових феноменів (феноменологія, герменевтика), так і їхню внутрішню суперечність (діалектика), критикувати існуючі форми влади і підпорядкування (критичний метод), а також виявляти їхній вплив на людину як екзистенційно-антропологічну істоту.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Дослідження проблеми світоглядних викликів цифрової доби має істотне

значення для розвитку сучасної філософської думки, особливо в галузях філософської антропології, соціальної філософії, філософії культури та філософії технологій. У теоретичному аспекті воно поглиблює розуміння процесів трансформації світоглядних установок людини в умовах цифровізації; уточнює понятійний апарат, пов'язаний із віртуальною реальністю, цифровою ідентичністю, віртуальною соціалізацією, дезорієнтацією смислів у цифровому середовищі; створює підґрунтя для критичної рефлексії щодо впливу цифрових технологій на базові цінності — свободу, істину, автентичність, відповідальність; сприяє формуванню міждисциплінарного дискурсу, поєднуючи філософські, соціологічні, культурологічні, психологічні підходи до аналізу цифрової реальності.

У практичному вимірі результати дослідження можуть бути використані для створення освітніх програм і курсів, спрямованих на розвиток критичного мислення, цифрової грамотності, навичок рефлексії у студентської молоді та широкої аудиторії користувачів.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні напрацювання і результати дослідження було викладено на таких **науково-практичних конференціях**:

Публікації. Основні положення магістерської роботи відображено у двох тезах наукових конференцій.

Структура роботи: відповідає меті дослідження і відображає послідовність вирішення поставлених завдань. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 102 позиції. Загальний обсяг роботи – 93 сторінки.

Ключові терміни: «цифрова доба», «світоглядні виклики», «цифровий світогляд», «цифрова людина», «покоління цифрової доби», «соціальні мережі», «гібридні війни», «інформаційна культура», «цифрова культура», «медіакультура».

РОЗДІЛ 1. ЦИФРОВА ДОБА ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1. Теоретичні засади наукових досліджень феномену цифрової доби

Дослідження феномену цифрової доби ґрунтується на міждисциплінарних теоретичних засадах, що охоплюють філософські, соціологічні, культурологічні та антропологічні підходи до аналізу змін, зумовлених технологічною революцією. У межах онтологічної перспективи цифровізація розглядається як нова фаза людського буття, що передбачає рефлексію над новітніми формами реальності — віртуальною, доповненою, гібридною. Теоретичний сенс полягає у фіксації змін у структурі людського й суспільного буття під впливом цифрових трансформацій.

Зміна способів здобуття, передачі та тлумачення знань у цифровому просторі породжує потребу у нових пізнавальних моделях, здатних урахувувати специфіку інформаційних потоків, алгоритмічних механізмів і штучного інтелекту. В епістемологічній площині акцент робиться на трансформації природи істини, критеріїв достовірності та характеру комунікативних практик у цифровому середовищі.

Філософсько-антропологічний підхід виходить із припущення, що цифрова доба чинить істотний вплив на базові риси людини як біосоціальної істоти: переосмислюються уявлення про тілесність, ідентичність, соціальну взаємодію та автономію. Теоретична значущість таких досліджень полягає у виявленні нових антропологічних конструктів та аналізі загроз дегуманізації в умовах цифрової трансформації. Серед дослідників цього напрямку варто зазначити роботи зарубіжних дослідників - А. Мунш, В. Бархате й К. Дірані, А. Ніколаса, Г. Талмона; серед українських науковців варто виділити наукові розвідки О.Дзьобаня.

Зокрема, у статті А. Мунш розглянуто особливості сприйняття цифрового маркетингу серед міленіалів та представників покоління зумерів. Авторка застосувала якісну методологію (глибинні інтерв'ю) для аналізу

реакцій молодіжної аудиторії на рекламу в соціальних мережах і цифрових медіа [13].

У дослідженні В.Бархате і К.Дірані представлено систематичний аналіз наукових джерел, що стосуються кар'єрних очікувань покоління Z. У результаті дослідження були виокремлені ключові теми: прагнення до гнучкого графіка праці, необхідність балансу між особистим і професійним життям, інтерес до роботи в технологічному середовищі, високі очікування щодо кар'єрного зростання та важливість соціальної відповідальності з боку роботодавців [1].

Дослідження А. Ніколаса зосереджується на особливостях освітніх уподобань представників покоління зумерів. Встановлено, що молодь надає перевагу візуально-інтерактивному стилю навчання, самостійному здобуттю знань в онлайн-середовищі, модульним і гейміфікованим освітнім форматам. Молоді студенти очікують від викладачів активного впровадження новітніх технологій і створення персоналізованих освітніх маршрутів. Автор підкреслює необхідність адаптації освітніх стратегій до потреб цього покоління [14].

У своїй публікації Г.Талмон аналізує виклики та можливості, які покоління зумерів приносить у сферу медичної освіти. Згідно з результатами, молодь очікує активного впровадження цифрових технологій, проблемно-орієнтованого навчання та індивідуалізованого підходу до освітнього процесу. Автор також наголошує на важливості формування навичок критичного мислення, міжособистісної комунікації та емоційного інтелекту в майбутніх медичних працівників [6].

У публікації О.Дзьобаня [39] автор осмислює феномен «цифрової людини» як результат трансформаційної взаємодії між людиною та цифровими технологіями. Підкреслюється вплив віртуальної реальності на зміну ідентичності, свободи вибору та моральної відповідальності. Порушується проблема зникнення меж між фізичним і цифровим, що породжує нові філософські дилеми існування.

Аксіологічний підхід зосереджується на дослідженні змін у системі традиційних цінностей, таких як свобода, відповідальність, приватність і автентичність. Теоретичне осмислення в цьому контексті спрямоване на аналіз трансформацій аксіологічних установок і виявлення нових психологічних та морально-етичних викликів, які постають перед цифровим суспільством. Зокрема, у науковій розвідці О.Гречанівської, О.Могем та Л.Потапюка [36] досліджено вплив соціальних мереж на емоційний стан, самооцінку та поведінкові реакції української молоді. Встановлено як позитивні, так і негативні наслідки активного використання соцмереж; визначено ризики деструктивного впливу, а також роль цифрової комунікації в самоідентифікації та формуванні соціальних очікувань у підлітковому та юнацькому віці.

У праці О. Пруднікової та О. Кузнецова розглянуто потенційні загрози, що впливають із надмірної технологізації та формалізації інформаційної культури, зокрема ризик втрати гуманістичних орієнтирів у процесі суспільного розвитку. Автори наголошують, що нехтування етичним і гуманітарним виміром інформаційної взаємодії може призвести до дегуманізації особистості [18].

У статті за авторством М.Кириченко проаналізовано, як інформаційно-технологічний розвиток змінює сприйняття світу, формує нові ідеології, засновані на цифрових практиках. Автор розкриває зміст понять «цифровий світогляд» та «цифрова ідеологія», доводячи їхній вплив на ціннісні орієнтири, комунікативні звички та соціальну поведінку індивіда в інформаційну епоху [50].

У публікації авторського колективу – О.Коломієць, Г.Бондаренко та О.Головатої розглянуто виклики, що постають перед педагогікою в умовах цифровізації суспільства. Акцент зроблено на необхідності переосмислення педагогічних стратегій та методів навчання. Обґрунтовано потребу у формуванні цифрової компетентності, розвитку критичного мислення та адаптації освіти до умов інформаційної епохи й цифрової комунікації [52].

У дослідженні, виконаному авторським колективом під керівництвом І. Котяш, розглянуто перспективи використання мультимедійних технологій у сфері освіти. Мультимедіа інтерпретується як інструмент, що сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу завдяки візуалізації знань, інтерактивності та можливості індивідуалізації навчання. Підкреслюється, що мультимедійні засоби сприяють розвитку критичного мислення, креативності та мотивації студентської молоді. Разом з тим акцентується увага на викликах, пов'язаних із їх впровадженням: технічні обмеження, недостатня підготовка педагогів і проблема доступності [10].

У статті В. Міленкової та В. Леонідової досліджується значення цифрової громадянськості та цифрової грамотності в контексті соціальних криз, таких як пандемія COVID-19. Авторки стверджують, що здатність до критичного мислення у сфері інформації, а також дотримання цифрової етики є визначальними чинниками забезпечення соціальної стійкості. Особливу увагу приділено питанням кібербезпеки, захисту приватної інформації та етичної поведінки у цифровому середовищі [12].

Соціально-філософський підхід аналізує соціальні процеси, що відбуваються в умовах цифровізації, як такі, що набувають мережевої природи. Це зумовлює трансформацію структур влади, комунікаційних практик і форм соціальної солідарності. Наукове осмислення передбачає виявлення наслідків цих змін для розвитку демократичних інституцій, громадянського суспільства та глобального комунікативного простору. Серед українських науковців варто відзначити наукові дослідження О.Дзьобаня, М.Требіна, із західних дослідників - Н.Лумана. Зокрема, у монографії за авторством О.Дзьобаня аналізуються інформаційні комунікації як ключовий феномен сучасності, розкриваючи їх філософські, епістемологічні та соціокультурні виміри. Автор осмислює зміну способів мислення і взаємодії в умовах інформаційного суспільства, підкреслюючи вплив цифрових медіа на структурування публічного простору, ідентичності та комунікативної раціональності [38].

У праці М.Требіна досліджується онтологія цифрового суспільства як якісно нового етапу цивілізаційного розвитку. Автор аналізує трансформації соціальних інститутів, ідентичності, прав і норм під впливом цифрових технологій. Визначено основні риси цифрової реальності та запропоновано міждисциплінарний підхід до її осмислення в гуманітарному дискурсі [95].

Н. Луман розглядає мас-медіа як автономну комунікативну систему, що створює власну реальність. Теоретично обґрунтовано, як інформація стає подією лише через медіа-репрезентацію. Автор доводить, що медіа не просто відображають дійсність, а активно конструюють суспільні уявлення та рамки сприйняття реальності [68].

Культурологічний підхід до вивчення феномену цифрової доби є науково доцільним через специфіку сучасних трансформацій культури, спричинених цифровізацією. Цифрова доба не лише породила нові технологічні середовища, а й спричинила фундаментальні зміни в способах продукування, поширення, споживання та інтерпретації культурних смислів. У цифрову епоху культура постає як провідний простір формування нових ідентичностей, цінностей і форматів комунікації. Зокрема, цим питанням присвячені публікації А. Каррі та С. Мур, М. Дея, Д. Рак, Б. Белла, М. Кісіловської, Є. Грязнової з колективом. Наприклад, у дослідженні А. Каррі та С. Мур пропонується модель оцінювання інформаційної культури організацій, що базується на аналізі управлінських практик, комунікативних стратегій і ціннісного ставлення до інформації. Авторами виокремлено шість ключових чинників, які впливають на ефективність інформаційного середовища: інформаційні цінності, поведінкові практики щодо інформації, бар'єри в її обміні, стимули до обміну, організаційна структура та технічна інфраструктура [2].

У науковій публікації М. Дея, Д. Рака та Б. Белла розглядається ступінь готовності академічних інституцій та бібліотек до процесів цифрової трансформації крізь призму розвитку інформаційної грамотності. Дослідники аналізують як потенційні труднощі, так і перспективи, пов'язані з

впровадженням цифрових технологій у сферу освіти й бібліотечних послуг. Особливий акцент зроблено на формуванні цифрових компетентностей серед студентів і викладачів, спроможності освітніх закладів адаптуватися до динамічних змін, а також на необхідності переосмислення усталених моделей інформаційної освіти [3].

У роботі М. Кісіловської запропоновано концептуальне бачення інформаційної культури як ключового напрямку в розвитку інформаційної науки. Авторка визначає інформаційну культуру як інтегративну систему норм, цінностей, знань і практичних навичок, що регламентують способи взаємодії індивідів та організацій з інформацією. Особлива увага приділяється потребі включення культурного виміру в інформаційні практики, а також важливості критичного мислення в контексті сучасної інформаційної поведінки [9].

Публікація, підготовлена авторським колективом на чолі з Є. Гавриловою, трактує інформаційну культуру як визначальний чинник формування культурного ідеалу сучасного суспільства. У дослідженні стверджується, що розвиток інформаційної культури сприяє становленню таких базових цінностей, як відповідальність, критичне мислення, етична поведінка та соціальна свідомість. Дослідження реалізоване у межах філософсько-культурологічного підходу з акцентом на формування інформаційної автономії особистості [5].

Критичний підхід концентрується на потребі викриття механізмів контролю, маніпуляції та комерціалізації цифрового простору. Він обґрунтовує необхідність застосування критичної рефлексії стосовно цифрової глобалізації, уніфікації свідомості та панування технологій.

Так, у монографії «Information Warfare in the Age of Cyber Conflict» комплексно досліджуються новітні форми інформаційної війни в умовах цифрової епохи. Розглядаються стратегії здійснення кібератак, інформаційні маніпуляції, пропагандистські кампанії через соціальні медіа та вплив штучних медіапродуктів [7].

У статті С. Карнукоса висвітлюється вплив технології *deepfake* на цифрові засоби масової інформації. Автор аналізує, як алгоритми штучного інтелекту дають змогу створювати правдоподібні, проте фальсифіковані відео- та аудіозаписи, що ставить під сумнів довіру до інформаційного контенту. Окрему увагу приділено соціальним, політичним і етичним аспектам розвитку *deepfake*-технологій, а також необхідності запровадження нових механізмів перевірки автентичності цифрового контенту.

Окремої уваги заслуговує проблема гібридної війни в цифрову добу, що актуалізована у комплексній монографії за редакцією В.Горбуліна та О.Литвиненка, а також у публікаціях М.Глух, М.Гончаренко, Н.Карпчук, К.Качинської, Д.Кулеби, О.Радченко, М.Савлюка тощо.

Зокрема, у монографії за редакцією В.Горбуліна комплексно аналізує феномен гібридної війни в контексті агресії проти України, зокрема, окреслено інструменти впливу — інформаційні, економічні, військові, правові% підкреслюється багатовимірність загроз, які поєднують традиційні та нетрадиційні форми війни [91].

У статті за авторством М.Глух та М.Гончаренко досліджується правова природа гібридної війни з позицій міжнародного гуманітарного права. Автори акцентують на правовій невизначеності терміну, аналізують практику визнання гібридних дій агресією та аргументуєть потребу в доктринальному уточненні понять та адаптації правових норм до нових форм конфліктів [33].

Узагальнюючи зазначене, слід підкреслити, що наукове дослідження цифрової доби є необхідним з огляду на потребу в глибокому філософському аналізі світоглядних, культурних, антропологічних та етичних змін, які визначають сучасні умови існування людини й суспільства. Складність і багаторівнева природа цих змін вимагає залучення широкого спектра філософських і гуманітарних підходів.

1.2. Поняттєво-категоріальне поле досліджень цифрової доби

Цифрові технології стали невід’ємною складовою повсякденного буття, трансформуючи як людську свідомість, так і форми життєдіяльності. Ті явища, які донедавна належали до сфери наукової фантастики, нині сприймаються як буденна реальність. Йдеться, передусім, про поширення смартфонів, глобальних інформаційних мереж, технологій доповненої та віртуальної реальності тощо. Сучасне суспільство дедалі активніше спирається на інформаційні бази даних і стає залежним від цифрової інфраструктури. Одночасно простежується тенденція до всеохопного впровадження цифрових рішень, у центрі яких перебувають штучний інтелект і сподівання на безперервне зростання продуктивності цифрової економіки.

Опираючись на дослідження М.Требіна, феномен *«цифрове суспільство»* можливо визначити етап розвитку інформаційного суспільства, у якому визначальну роль відіграє не просто інформація, а саме її цифрова форма, зокрема методи її перетворення, кодування та передавання. Функціонування інфраструктури цифрового суспільства забезпечується на основі новітніх цифрових технологій — таких як великі дані (Big Data), штучний інтелект (AI), алгоритмічні системи, хмарні обчислення. Основними формами соціальної організації та комунікації в такому середовищі є мережеві структури та цифрові платформи. Інтернет набуває функцій центральної соціально-економічної платформи, тоді як наскрізними технологіями постають: штучний інтелект, технології VR/AR, блокчейн-системи, квантові обчислення тощо — які все більше інтегруються у щоденну практику індивіда. Цифрове суспільство радикально трансформує людське буття, оскільки цифрові технології водночас уособлюють нові цінності, етичні принципи, естетичні категорії та поведінкові моделі. Процес цифровізації соціально-економічних відносин набуває глобального характеру, що вимагає глибокого аналітичного осмислення суперечливих змін, які він зумовлює. Відтак,

формується нова парадигма сприйняття світу, людини та її місця в соціальній реальності [94, С.24].

Можна виокремити низку характерних рис цифрового суспільства, які виникли під впливом глибинних тенденцій, закладених у процесі технологічної еволюції. Ці риси свідчать про безперервну інституційну революцію в межах постіндустріального розвитку: по-перше, це подальший розвиток продуктивних сил, започаткований у попередніх епохах (зокрема поширення інновацій, зменшення ролі матеріального виробництва, мініатюризація виробничих засобів, прискорення оновлення капіталу); по-друге, розширення управлінсько-організаційних інновацій через цифрові та інформаційні технології (вдосконалення управління, поява нових моделей координації в економіці); по-третє, інституціалізація цифрової економіки, що передбачає ускладнення суспільного поділу праці, зміну у відносинах власності, появу нових форм економічної взаємодії; по-четверте, проникнення цифрових рішень в усі сфери соціального буття, що провокує формування нових соціальних структур і зв'язків. Ці процеси цифровізації набувають характеру проліфікації — тобто безперервного вдосконалення як техніко-економічних, так і соціально-інституційних відносин.

Зазначена інституційна трансформація відбувається на тлі співіснування у господарстві елементів постіндустріальної, індустріальної й навіть доіндустріальної праці, що мають різні організаційно-економічні форми. Упровадження цифрових технологій сприяє переходу до нових моделей економічного відтворення, хоча не зменшує обсягів традиційної ресурсно-індустріальної економіки з відповідним екологічним навантаженням. У зв'язку з цим, актуалізується потреба у новій парадигмі економічних змін, яка ґрунтується на принципах сталого розвитку, інтеграції цифрових рішень у виробництво, науку, управління, соціальне життя й побут. Така парадигма має передбачати здатність до прийняття оперативних, креативних рішень і дій у швидкоплинному світі [71, С.17–18].

Цифрове суспільство створює як нові перспективи, так і численні виклики в економічній, соціальній та культурній сферах. Ці зміни вимагають активної адаптації з боку всіх соціальних суб'єктів — від державних інституцій до окремих громадян — задля ефективного використання потенціалу цифрових технологій з одночасною мінімізацією можливих ризиків [51, С.201].

У дослідженнях О.Піжука та В. Муравйова термін «*оцифрування*» означає процес переведення інформації або даних у цифровий формат за допомогою цифрових сигналів. У такому розумінні поняття здебільшого застосовується в контексті збереження інформації і позначає трансформацію аналогових носіїв у цифрову форму [78].

У західній науковій літературі поняття «*цифрова трансформація*» визначається як процес інтеграції цифрових технологій з метою створення нових або модернізації наявних бізнес-процесів, організаційної культури й користувацького досвіду відповідно до сучасних вимог ринку та економічного середовища [77, С.36]. Такий підхід розглядає цифрову трансформацію як багатовимірний феномен, що охоплює як еволюційні, так і революційні зрушення в соціально-економічній системі під впливом цифрових технологій. Ці технології мають потенціал підвищення ефективності, зниження витрат, покращення якості й результативності в різних сферах суспільної та особистої діяльності.

У «Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації» поняття *цифрової компетентності* включає інтегративне поєднання знань, навичок, установок, мисленнєвих стратегій, особистих рис, що дозволяють індивіду ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні та цифрові технології в професійному, навчальному та соціальному контекстах [86].

Основна термінологія в галузі цифрового контенту визначена Законом України «Про цифровий контент та цифрові послуги», де, зокрема, зазначено, що цифрова послуга — це сервіс, який забезпечує можливість створення,

обробки, зберігання, розповсюдження або доступу до даних у цифровій формі. До таких послуг належать, зокрема, сервіси, що дозволяють працювати з цифровим контентом (текстовим, мультимедійним тощо), зберігати інформацію в хмарних сховищах, а також цифрові ігри й сервіси соціальних мереж [43].

«*Цифрове середовище* - апаратне, програмне забезпечення та будь-яке мережеве підключення, що використовується з метою отримання доступу до цифрового контенту та/або цифрової послуги та забезпечує можливість їх використання споживачем» [43].

Під *цифровим контентом* мають на увазі дані, створені та представлені в цифровому вигляді. Сюди належать комп'ютерні програми, застосунки, відео- та аудіофайли, музика, електронні книги, цифрові ігри тощо [43].

Аналіз даних у цифровому середовищі у дослідженні Т..Шарової та А.Землянського розглядається як процес збору, обробки, трансформації й інтерпретації великих обсягів цифрової інформації. Його мета — отримання корисних знань, виявлення закономірностей і тенденцій, розуміння поведінкових моделей користувачів, що в подальшому сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень. У цьому процесі використовуються інструменти статистики, машинного навчання, штучного інтелекту тощо. Аналіз цифрових даних дає змогу ідентифікувати проблемні аспекти, недоліки й помилки в бізнес-процесах, що забезпечує своєчасне їх усунення та підвищення ефективності [98, С.486].

М.Требін, аналізуючи проблему феномену цифрового суспільства, визначає *цифровий розрив* як складне соціальне явище, засноване на нерівності доступу до цифрових технологій та інтернет-ресурсів. У науковій літературі (зокрема в енциклопедичному словнику-довіднику) цифровий розрив (англ. digital divide) визначається як асиметрія в доступі до інформаційних ресурсів між різними соціальними суб'єктами. Цей феномен має як внутрішній (соціальні прошарки всередині окремих країн), так і глобальний (нерівність між державами або регіонами світу) вимір [95, С.13].

Феномен *цифровізації* у теоретичних розвідках українських науковців розглядається у широкому та спеціалізованому, технологічному контекстах. Зокрема, у дослідженні Г.Чмерука *цифровізація* в широкому значенні є глобальним мегатрендом, що визначає сучасну траєкторію розвитку як економічних систем, так і соціальних структур. Вона ґрунтується на переведенні інформації у цифрову форму, що дозволяє підвищити ефективність економічної діяльності та покращити якість життя завдяки зростанню швидкості обміну даними, розширенню доступу до інформації, посиленню її захищеності, а також розширенню масштабів автоматизації як базового принципу цифровізації [97, С.19].

Колектив авторів під керівництвом Ю.Петруні розглядає *цифровізацію* як впровадження цифрових технологій в усі сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових виробництв, від предметів побуту до дитячих іграшок, одягу тощо. Це перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів) [71, С.12]. Наслідки запровадження цифрових технологій виявляються також у поглибленні суспільного поділу праці, зміні відносин власності, появі нових економічних форм, інститутів та соціальних зв'язків. Цифровізація всіх сфер суспільного життя приводить інтенсивнішого та продуктивного використання цифрових технології людьми для власних потреб (самореалізація, робота, відпочинок, навчання, дозвілля), а також для досягнення та реалізації спільних економічних, суспільних та громадських цілей [71, С.17]

Останніх кілька років увага українських та зарубіжних науковців зорієнтована на осмислення людини цифрової доби. Зокрема, у роботі К.Гончавренко концепт *Homo digitalis* позначає новий тип особистості, сформований у контексті цифрового суспільства. Ця соціальна постать відповідає запитам цифрової епохи, в якій усвідомлення соціальних вимірів людського існування стає критично важливим [34, С.138]. М.Требін акцентує увагу на тому, що для *Homo digitalis* життєво необхідною умовою ефективної

та безпечної діяльності є вільне володіння цифровими, інформаційними та аналітичними технологіями. Завдяки ним індивід здійснює пошук, оцінку та обробку інформації відповідно до власного рівня когнітивної компетентності, формуючи тим самим свою модель поведінки в соціумі [95, С.22].

У дослідженнях О.Дзьобаня *цифрова людина* постає як суб'єкт, що водночас акумулює і трансформує великі обсяги інформації у знання. Інформація набуває суб'єктивного значення, зумовленого метою її використання, і слугує ресурсом для інтелектуального розвитку. У когнітивній сфері фіксується пріоритет швидкості сприйняття та обробки даних, що, водночас, веде до зниження глибини осмислення та зменшення ролі тренування оперативної пам'яті — її функції дедалі частіше делегуються технічним пристроям. Мобільні гаджети перетворюються на своєрідні «зовнішні психічні органи»: втрата доступу до них викликає відчуття безпорадності, втрати пам'яті та комунікативної здатності. Спостерігається також відхід від фундаментальних знань на користь поверхневого ознайомлення з проблематикою, нехтування критичним мисленням і дослідною перевіркою інформації. Утверджується наочно-образне, так зване «кліпове» мислення, де емоційна виразність та доступність інформації домінують над її змістовною глибиною. У результаті цифрова людина отримує майже необмежений доступ до інформації за короткий проміжок часу, що, з одного боку, сприяє ефективній діяльності, а з іншого — провокує віртуалізацію міжособистісних контактів. Це спрощує комунікацію, але водночас породжує ілюзорність доступності й легкості соціальних зв'язків. Гаджети все більше інтегруються в структуру підсвідомого, перетворюючись на зовнішній носій колективного несвідомого. Спостерігається також переміщення більшості форм комунікації до цифрової площини [39, С.17–18].

У роботі М.Требіна *мережевізація суспільства* трактується як потенційна здатність кожного об'єкта вступати у взаємини з іншими учасниками соціального процесу у нематеріальному форматі. Вона виступає рушієм розвитку економіки, заснованої на високих технологіях, де

ефективність та адаптивність підприємств забезпечуються за рахунок децентралізованої структури, що дає змогу функціонувати на глобальному рівні — навіть у випадках географічного розташування на різних континентах. Мережевізація породжує якісно нову модель комунікації, яка нівелює просторові й часові обмеження, створюючи віртуальний світ із новими можливостями й одночасно — новими ризиками. У результаті функціонування цифрових комунікаційних мереж формується мережевий вимір цифрового суспільства. Цей вимір характеризується надмірною пов'язаністю соціальних агентів, що, з одного боку, сприяє задоволенню культурних, соціальних та індивідуальних потреб, а з іншого — веде до посилення механізмів контролю, розмивання меж між приватним і публічним простором, а також до зростання соціальної нерівності [94, С.29].

В означених умовах особливої актуальності набуває проблема *інформаційного стресу*, яка українськими науковцями О. Дзьобанем та Є. Мануйловим [40] визначається як стан перевантаження інформацією, за якого суб'єкт (індивід чи суспільство) не здатен вчасно й адекватно реагувати на виклики, приймаючи ефективні рішення у заданих часових межах, хоча несе відповідальність за наслідки таких рішень. Основними чинниками інформаційного стресу є надмірні обсяги інформації, які складно опрацювати та інтерпретувати, а також висока продуктивність мережевих технологій, що продукують цю інформацію. Навіть сучасні програмні засоби не завжди справляються з відповідними обчислювальними навантаженнями, демонструючи нестабільність. У таких умовах особа або організація стикається з обмеженістю когнітивних ресурсів, що унеможлиблює повне охоплення наявного інформаційного масиву. Отже, забезпечення інформаційної безпеки стає багатовимірним завданням, яке потребує не лише реформування освітньої системи, а й формування індивідуальних навичок критичного споживання інформації. Поведінка суб'єкта в умовах інформаційного перевантаження прямо впливає на ефективність протидії стресовим ситуаціям і загальну стабільність соціального середовища.

У цифрову добу актуалізується роль *алгоритмічного управління* (*algorithmic governance*), - концепції, яка виходить з припущення, що цифрові технології істотно впливають на структурування соціального простору. Повсякденні практики дедалі частіше регулюються програмними засобами, що функціонують на базі алгоритмів, створюючи нові механізми впливу на поведінку індивідів і груп [94, С.30].

Глобальним викликом сучасної цифрової доби стала не лише технологічна трансформація реальності, але і радикальні зміни в сучасному комунікаційному просторі, що знаходять свої вияви у феномені соціальних мереж. У дослідженні М.Бірюкової *соціальна мережа* визначається як інтернет-платформа, яка дозволяє користувачам створювати персоналізований цифровий профіль, обмінюватися повідомленнями, фотографіями, відео та іншими формами контенту. Такі мережі реалізуються у вигляді вебсайтів або додатків, доступ до яких забезпечується через цифрові пристрої — комп'ютери, смартфони тощо. Їх функціонал орієнтований на комунікацію, поширення контенту та віртуальну взаємодію [28].

Підтримуємо позицію Ю.Шабанової [100, С.337–338], відповідно до якої популярність соціальних мереж зумовлена простотою встановлення зв'язку між користувачами, легкістю обміну інформацією, можливістю створювати власний медіаобраз. Постійна віртуальна присутність, доступ до широкого спектра думок і точок зору, а також можливість публічного самовираження формують привабливість цифрових платформ. У широкому значенні термін «соціальні мережі» охоплює різноманітні соціальні спільноти — професійні, економічні, політичні, наукові тощо. Однак у сучасному інформаційному контексті відбувається семантична конкретизація поняття, яке дедалі частіше асоціюється з інтернет-спільнотами. Ці віртуальні об'єднання функціонують за принципами традиційних соціальних утворень, але мають специфічні риси, зумовлені їхньою діджитальною природою. До таких соціальних мереж відносяться вебсайти, інтернет-сторінки, портали з блогами, месенджери, чати та інші інструменти цифрової комунікації. У

вузькому розумінні користувачі сприймають соціальні мережі як канали віртуального спілкування у форматі відео-, аудіо- або текстової взаємодії [100, С.337–338].

Однак, соціальні мережі – це не лише простір для активної комунікації, навчання та саморозвитку, в умовах глобальних викликів цифрової доби вони можуть містити світоглядні і психологічні небезпеки, до яких варто віднести кібербулінг та онлайн-цькування як небезпечні форми агресивної поведінки, що активно поширюються в цифровому середовищі, зокрема в соціальних мережах. К. Літвін та В. Зінченко наголошують на тому, що високий рівень анонімності, притаманний віртуальній комунікації, створює ілюзію безкарності та знімає відчуття особистої відповідальності у суб'єктів, які вчиняють акти психологічного насильства. Ця особливість цифрового простору сприяє зростанню випадків ворожих дій, які часто залишаються поза правовим або соціальним контролем. Особливо занепокоєння викликає той факт, що кібербулінг має потенціал завдати суттєвої шкоди психічному здоров'ю жертви, провокуючи тривожні стани, депресивні розлади, ізоляцію або навіть суїцидальні думки [56, С.215–216].

Ще однією актуальною загрозою цифрового світу є залежність від соціальних мереж, а також феномен номофобії — страху залишитися без мобільного пристрою. Безперервне оновлення стрічки новин, очікування вподобань, коментарів і повідомлень створює нав'язливу потребу у постійній цифровій взаємодії. Це, у свою чергу, негативно впливає на когнітивні функції, зокрема знижує здатність до концентрації уваги, погіршує продуктивність праці та спричиняє емоційне виснаження.

Таким чином, соціальні мережі є одночасно ресурсом і загрозою для формування світогляду. З одного боку, вони сприяють плюралізму думок, розширюють доступ до знань і підтримують соціальну мобільність. Проте з іншого боку, соціальні мережі несуть низку світоглядних викликів, які потребують усвідомленого використання, цифрової грамотності та етичної відповідальності як з боку користувачів, так і розробників платформ.

1.3. Філософський вимір цифрової доби як простору знань

Формування сучасного інформаційного суспільства як суспільства знань ґрунтується на появі нової інформаційної реальності, у межах якої інформаційна культура визначає не лише ефективність користування інформаційними ресурсами, комунікаційними інструментами та новітніми досягненнями в галузі інформаційних технологій. Вона також орієнтована на гармонізацію міжособистісного співіснування, акумуляцію та трансляцію соціального досвіду. Інформаційна культура тісно пов'язана з актуальними потребами та інтересами суспільства, що зумовлює її значущість як об'єкта наукового дослідження.

У Всесвітній доповіді ЮНЕСКО, присвяченій суспільству знань, наголошується, що концепція інформаційного суспільства спирається переважно на технологічні досягнення, тоді як ідея суспільства знань передбачає ширший соціальний, культурний, етичний та політичний контекст. З цієї позиції, недопустимим є зведення інформаційної революції виключно до технологічного детермінізму або фаталізму, адже така позиція загрожує редукацією до єдиної, вузької моделі суспільного устрою [66].

Суспільство знань, згідно з цим підходом, має забезпечити соціальну інклюзію всіх його членів і сприяти ефективній міжгенераційній передачі знаннєвого потенціалу — як у теперішньому, так і в майбутньому часі. Знання в такому суспільстві розглядається як суспільне надбання, що повинно бути доступним кожному, без виключення.

Всеосяжна цифровізація соціально-економічної системи передбачає не лише технологічні зміни, а й інституційну трансформацію як автономний і необхідний напрям еволюції. У процесі такої трансформації формуються й розвиваються базові інститути цифрової економіки. Без цієї глибинної зміни неможливим є становлення якісно нових управлінських практик та трансформація колективної свідомості, що необхідно для повноцінного функціонування цифрового суспільства [71, С.26].

У межах економічного виміру проблеми, представленої у дослідженнях О.Івашиної та С.Івашина [47, С.191], знання функціонують як ключовий ресурс постіндустріальної економіки. Так звана економіка знань базується на використанні інтелектуального потенціалу, наукових розробок, інформаційних ресурсів та високих технологій як основних виробничих чинників, що забезпечують конкурентоспроможність і соціально-економічну динаміку. Застосування цифрових технологій, спершу у межах економіки знань, а згодом — у побуті та соціальній сфері, призвело до виникнення концепції «цифрової економіки», у якій основними засобами виробництва виступають цифрові дані (числові, текстові тощо). Їхнє ефективне використання дає змогу підвищити продуктивність, зменшити витрати на виробництво товарів і послуг, а також стимулює побудову цифрового суспільства. Усуспільнення капіталу й віртуалізація відносин власності, своєю чергою, породжують необхідність глибоких інституційних змін у структурі цифрового соціуму.

Серед головних викликів, що постають перед майбутнім суспільством знань, варто виокремити явище когнітивного розриву. Це поняття охоплює низку дисбалансів, пов'язаних з обмеженим доступом до інформації, освіти, наукових досліджень, а також із культурною й мовною диверсифікацією. Когнітивний розрив проявляється на різних рівнях: індивідуальному — у вигляді низького рівня усвідомлення власних інформаційних потреб; груповому — у вигляді відсутності професійної методологічної культури; суспільному — як результат нерівномірного розподілу знання, доступу до критично важливої інформації та неоднорідності у визнанні його цінності [66].

Світоглядний дискурс сучасного суспільства знання знаходить вагомий інтерес у концепції Ікіджіро Нонаки — фундатора японської моделі управління знаннями. Його підхід до знання як до колективної мудрості ґрунтується на екзистенціальному переконанні в можливості бачити майбутнє, суб'єктивно інтерпретувати середовище та ефективно використовувати наявні ресурси. Така стратегія передбачає децентралізацію знання в межах

організації — його розподіл між усіма учасниками для досягнення спільного блага. Концепція «розподіленої мудрості» виступає як інструмент реалізації цієї ідеї на практиці [15].

У своїй епістемологічній моделі Нонака проводить розмежування між інформацією та знанням. На його думку, знання передбачає наявність переконань, цілеспрямованості, готовності до дії — тобто, воно постає як динамічний процес суб'єктивної перевірки істинності. Це відрізняє його позицію від західної традиційної епістемології, яка розглядає знання як абсолютну, незалежну від суб'єкта істину [73, С.82].

Для осмислення світоглядних орієнтирів сучасної доби особливої уваги заслуговує концепція знання як колективної мудрості, розроблена І. Нонакою. Його підхід передбачає формування стратегії управління знаннями на основі екзистенційної віри, інтуїтивного бачення майбутнього, а також здатності до суб'єктивної інтерпретації середовища та ресурсів. Вказані когнітивні здібності мають бути розподілені між членами організації, внаслідок чого виникає концепт «розподіленої мудрості», що реалізується в практичному вимірі для досягнення спільного блага в кожному конкретному контексті [15].

На відміну від традиційної західної епістемології, яка інтерпретує знання як об'єктивну, незмінну та незалежну від людини істину, І. Нонака підкреслює його суб'єктивну природу. Знання, за Нонакою, — це динамічний процес, що включає переконання, мотивацію, готовність до дії, а отже — перевірку особистої істини через практичну реалізацію та співвіднесення її з загальнолюдським досвідом [73, С.82].

Ключовим внеском І. Нонаки у філософію знання є концепція «спіралі знання» — моделі безперервної взаємодії формалізованого та неформалізованого знання у процесі навчання. Цей процес розпочинається на рівні індивідуального досвіду й поступово розширюється через організаційні підрозділи, досягаючи рівня інституційного знання в межах організації [73, С.101].

Таким чином, концепція управління знаннями І. Нонаки має глибоке світоглядне значення: вона пропонує модель взаємозалежності між особистістю, суспільством і знанням, орієнтовану на розвиток співпраці, мудрості та колективного мислення. Науковий підхід, запропонований І. Нонака, висвітлює важливість суб'єктивного, досвідного аспекту знання, адже ставить людину в центр епістемологічного процесу: інновації виникають не лише через доступ до інформації, а завдяки соціальному контексту, довірі, діалогу та культурі співтворення. Це розширює технократичне розуміння знання, підкреслюючи його етичну, культурну та екзистенційну складову.

В контексті розвитку суспільства знання одним з основних завдань сучасної цифрової доби стає цифровізація освіти. Аналіз нормативних документів, рекомендацій та наукових досліджень, проведений І. Ніколаєску та В. Шинкарьовою, дозволив окреслити ключові умови цифровізації освіти. Серед них: формування цифрового покоління учнів; розроблення правової основи для впровадження цифрових технологій; забезпечення цифрового освітнього середовища; підготовка педагогічного персоналу з належним рівнем ІКТ-компетентності, що охоплює цифрову грамотність; інтеграція цифрових педагогічних практик і технологій у навчальні процеси [72, С.921].

В умовах сьогодення цифрові та інформаційні технології охоплюють практично всі сфери суспільного життя: економіку, охорону здоров'я, освіту, науку, енергетику, безпеку та фінансову сферу. Ці процеси є продовженням постіндустріальних трансформацій, зокрема — утвердження «нового середнього класу» в умовах економіки знань. Вирішальними чинниками реалізації економічних функцій стають не матеріальні активи чи засоби виробництва, а володіння інтелектуальними, творчими, кваліфікаційними й інформаційними ресурсами. Таке зміщення акцентів породжує нові виклики правового, інституційного та регуляторного характеру. Таким чином, у центрі уваги опиняється взаємозв'язок цифровізації з розвитком громадянського суспільства, розбудовою інформаційного простору, а також — потреба в оновленні державної політики щодо правового забезпечення цифрової

економіки, регламентації меж цифрової свободи та збереження соціальної спрямованості цифрових трансформацій.

Україна володіє значним потенціалом у сфері цифрового розвитку. У країні активно впроваджуються інформаційні платформи, розвиваються соціальні мережі як інструменти комунікації, обміну знаннями й доступу до інформації, необхідної для навчання, саморозвитку та професійної діяльності. Це логічно в умовах інформаційного суспільства, в якому інформація перетворюється на стратегічний ресурс, а кожна людина інтегрується у глобальний інформаційний простір.

Водночас, особа, що живе в умовах цифрової доби, стикається з низкою екзистенційних і соціокультурних викликів, зокрема — з питаннями, пов'язаними з віртуальною реальністю, штучним інтелектом, новими формами міжкультурної та міжособистісної комунікації. Тому підтримуємо позицію Ю.Шабанової, що саме в соціальних мережах дедалі активніше розгортаються професійні, особистісні, політичні, культурні й навіть релігійні практики. Це породжує для реципієнта цифрового контенту низку запитань: як досягти повноцінної самореалізації у нових умовах, як зберегти ідентичність Людини, залишаючись гідним учасником глобальної віртуальної спільноти [100, С.330].

У контексті розвитку суспільства знань соціальні мережі перетворилися на потужний інструмент інституціалізації соціокультурних трансформацій. Вони виконують важливу функцію соціалізації та інтеграції індивідів, сприяючи формуванню раціоналізованої масової свідомості. Завдяки спільним соціокультурним орієнтирам, користувачі соціальних мереж об'єднуються не лише на соціально-психологічному, але й на ідеологічному рівні. Широкий доступ до інформаційного контенту через цифрові платформи відкриває перед мільйонами користувачів нові можливості для участі в політичному житті, створюючи передумови для переосмислення моделей політичного управління. У цьому контексті, як наголошують українські науковці О. Івашина, С. Івашина та Л. Новікова, соціальні мережі виступають як каталізатори

утворення коаліцій на підтримку інклюзивних інститутів розвитку, що, у свою чергу, актуалізує питання трансформації політичних структур у напрямку більшої відкритості, багатоголосся та плюралізму [47, С.193].

Системна цифровізація і відповідна трансформація соціально-економічної системи передбачають відносно самостійний напрямок змін – інституційну трансформацію. В процесі інституціональної трансформації створюються та еволюціонують ключові інститути цифрової економіки. Без такої трансформації неможливі принципові зміни в управлінні, свідомості людей [71, С.26].

Відповідно, нові соціальні медіа репрезентують сучасні технологічні платформи, за допомогою яких відбувається виробництво, розповсюдження та обмін інформацією. Технічний вимір у цьому процесі відіграє значну роль, однак центральним елементом нових медіа залишається людина та її взаємодія з іншими індивідами і соціальним середовищем. До ключових характеристик соціальних медіа належать: цифровізація (оцифрування процесів), інтерактивність (двостороння комунікація), конвергенція (поєднання різних медіаформ) і мультимедійність (використання тексту, зображень, звуку, відео). Усі ці елементи функціонують у межах мережевого середовища, що створює нові умови для комунікації та соціального впливу.

Таким чином, світоглядне значення впливу соціальних мереж полягає в глибокій трансформації способів сприйняття реальності, формування ідентичності та конституювання соціальної дійсності. Соціальні мережі, виступаючи не лише як інструменти комунікації, але як середовища існування, радикально змінюють умови самопізнання, міжособистісної взаємодії та публічного мислення. У цифрову епоху свідомість формується в умовах постійного інформаційного впливу, де межі між приватним і публічним, реальним і віртуальним суттєво розмиті. Тому вплив соціальних мереж на свідомість має амбівалентне світоглядне значення: вони є як викликом для глибокого мислення, так і потенціалом для еволюції людського духу в умовах цифрової культури.

Висновки до першого розділу

- У результаті аналізу поняттєво-категоріального поля досліджень цифрової доби встановлено, що сучасний філософський дискурс щодо цифровізації характеризується міждисциплінарністю, інтегруючи до свого аналітичного арсеналу здобутки технічних наук, соціології, культурології, психології та етики. Поняття *«цифрова доба»* трактується як новий історико-цивілізаційний етап, що позначається радикальними змінами у структурі соціальної взаємодії, комунікативних практиках, когнітивних моделях і формах ідентичності та потребує переосмислення ключових філософських категорій — буття, свідомості, свободи, ідентичності — у контексті технологічної медіації людського досвіду.
- Поняття *«цифровізація»* у філософському вимірі розглядається як системний процес онтологічного і культурного переформатування дійсності, у межах якого змінюється не лише спосіб виробництва інформації, а й структура буття людини. Важливо відрізнити *оцифрування* як технічну операцію від *цифровізації* як складного соціокультурного явища.
- Категорії *«цифрові компетентності»*, *«цифровий контент»*, *«цифрові послуги»* та *«цифрове середовище»* розкривають структуру й динаміку нової культурної екосистеми, в якій особистість набуває нових навичок, способів пізнання та взаємодії. Особливого значення набуває поняття *«цифрового розриву»*, що вказує на глибокі структурні дисбаланси у доступі до цифрових ресурсів, формуючи нові форми соціальної нерівності.
- Для сучасних філософських досліджень в галузії цифрової доби центральним стає поняття *«цифрової людини»*, яке у філософському сенсі означає новий тип антропології, що формується на перетині технологічного середовища й людської суб'єктивності. Цифрова людина — це філософське уособлення суб'єкта, чия ідентичність, пізнання і соціальність конституюються в умовах постійної взаємодії з цифровими технологіями.

РОЗДІЛ 2. СВІТОГЛЯДНІ ВИКЛИКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

2.1. Світоглядні орієнтири покоління цифрової доби

Сучасну інформаційну епоху умовно поділяють за двома типами суб'єктів, що в ній функціонують: з одного боку — це «комп'ютерна людина», яка має доступ до великих обсягів інформації, проте втрачає здатність до критичного мислення, аналізу й автономного прийняття рішень, фактично стаючи залежною від цифрового потоку; з іншого — «комп'ютерна надлюдина», яка не лише споживає інформацію, але й створює складні інформаційні мережі, будуючи нову — інформаційну — цивілізацію.

У цифровому суспільстві формується новий антропологічний тип — «цифрова людина», або *Homo digitalis*, що характеризується наявністю специфічних ціннісних орієнтацій, зумовлених цифровим середовищем. Вперше цей термін був введений у 2001 році американським дослідником і футурологом Марком Пренскі для позначення покоління, яке зростало в умовах цифрової революції — серед комп'ютерів, відеоігор, цифрових плеєрів, відеокамер, смартфонів і глобальних мереж. Для цього покоління цифрові технології стали органічною частиною повсякденного життя, а доступ до інформації через цифрові канали — звичним і невід'ємним [95, С.21].

Людина виступає центральною ланкою в соціальній системі, водночас будучи як суб'єктом, так і об'єктом соціальних процесів, що охоплюють потреби, цінності, переконання та духовні орієнтири. Моральні засади, пов'язані з інформаційною сферою, суттєво впливають на поведінку та діяльність особистості, визначаючи характер її взаємодії з іншими людьми та соціальними структурами. Саме в людині втілюється синтез матеріального і духовного начал — через неї відбувається інтеграція культури, релігійності, сенсожиттєвих уявлень. Суспільство ж виступає середовищем, у якому людина реалізує свій особистісний і соціальний потенціал. Відтак формування

нового типу особистості — «інформаційної людини» — є однією з ключових ознак цифрової доби.

Сучасні філософи (зокрема, О.Прудникова [83, С.155]) все частіше вказують на ризик антропологічної кризи, яка постає як наслідок радикальних змін у природі людини, зумовлених трансформаціями духовного світу та віртуалізацією соціального досвіду. Йдеться про розпад традиційного уявлення про людське, втрату онтологічних основ буття, що, в свою чергу, може призвести до девальвації самої перспективи людського існування.

Австралійський соціолог Марк МакКріндл у своїй праці «Азбука XYZ: за межами слів» запропонував класифікацію кількох поколінь на основі соціокультурних та технологічних чинників, зокрема цифрових навичок. Серед них: «Покоління старших» (до 1925 р.), «Покоління будівельників» (1925–1946), «Бєбі-бумери» (1946–1964), «Покоління Х» (1965–1979), «Покоління W» або «перехідне покоління» (1980–1994), «Покоління Z (зумерів)» (1995–2009), а також «Покоління Альфа», що народилося після 2010 року [12].

Покоління зумерів — перше покоління, що виросло в умовах повної цифрової інтегрованості. Для цих молодих людей Інтернет є базовим середовищем для комунікації, соціалізації, навчання та відпочинку. Народжені між 1996 і 2010 роками, вони є цифровими «аборигенами», для яких текстові повідомлення, мобільні додатки й миттєві комунікації є основними формами взаємодії з іншими. Водночас це покоління добре орієнтується в загрозах цифрового простору, таких як хакерські атаки, фішинг або викрадення персональних даних [14].

Завдяки ранньому контакту з технологіями покоління зумерів розвиває специфічний спосіб взаємодії з реальністю. Вони звикли використовувати цифрові засоби для вирішення повсякденних завдань, що є типовими для навчання, роботи й соціального залучення. Представники цього покоління мають схильність до мультитаскінгу, проводячи значну кількість часу в соціальних мережах і на платформах потокового контенту (Instagram,

Snapchat, Facebook, YouTube). Попри високу активність у цифровому просторі, близько 69% молоді з покоління зумерів вже намагаються уникати нав'язливої реклами. Для підвищення їх мотивації в освітньому й соціальному контексті доцільним є використання ефекту праймінгу — психологічного механізму, що впливає на сприйняття й поведінку через попередню стимуляцію [13].

Покоління зумерів характеризується рядом особистісних якостей, серед яких домінують амбіційність, упевненість у власних силах, а також прагматизм і відкритість до реальності. Представники цього покоління демонструють високу обізнаність щодо подій у світі, що вирізняє їх серед попередніх поколінь. Крім того, покоління Z відзначається фінансовою свідомістю, етичністю споживчих практик, прагненням до самовираження, толерантністю та відкритістю до різних типів соціальних ідентичностей. Ці риси сприяють формуванню в них специфічного світогляду, що поєднує вірність власним цінностям з прагненням до соціального розуміння інших [4].

Опираючись на дослідження Г.Талмона [20], можемо виокремити низку ключових рис, характерних для покоління цифрової доби. Загалом, покоління зумерів демонструє більш реалістичний і обережний підхід до життя порівняно з міленіалами. Вони схильні уникати ризиків, виявляють економну поведінку та усвідомлюють необхідність прикладати більше зусиль для досягнення професійного успіху. Технології відіграють ключову роль у формуванні цінностей і звичок цього покоління: понад 75% молоді мають постійний доступ до смарт-пристроїв, якими користуються щогодини. У середньому представники цього покоління щодня проводять не менше дев'яти годин, взаємодіючи з цифровим контентом. Основним джерелом інформації для них є онлайн-відео: 95% щоденно користуються YouTube, переглядаючи близько 70 відео на день. Близько двох третин молодих людей шукають на відеоплатформах не лише розважальний, але й навчальний контент.

Представники покоління зумерів не обмежуються пасивним споживанням інформації — понад половина регулярно створює власний

цифровий контент і поширює його у соціальних мережах. Значну роль у житті покоління відіграють відеоігри, які, за підрахунками, щодня займають понад годину часу. Для комунікації покоління Z переважно обирає електронні формати — текстові повідомлення, мобільні додатки, чати в соціальних мережах. Водночас на тлі гіперактивного інформаційного середовища знижується здатність до концептуального мислення, зростає складність у розрізненні фактів та суджень в онлайн-просторі, а також посилюється тенденція до постійного перемикання між різними джерелами інформації та типами діяльності. У зв'язку з цим, асинхронний, персоналізований відеоконтент виявляється найефективнішим у процесі взаємодії з поколінням зумерів.

Однак, як наголошують західні дослідники С. Піхлер, К. Колі та Н.Граніц, інтенсивна цифрова залученість має й зворотний бік: зростає рівень технологічної залежності, спостерігається дефіцит сну, знижується здатність до концентрації уваги, фіксується зростання випадків депресії серед молоді. Постійний доступ до технологій формує індивідуалістичну модель поведінки в освіті, комунікації та міжособистісних стосунках. Самостійне навчання, засноване на відеоконтенті, пошукових системах і соціальних мережах, стає для покоління Z звичною формою набуття знань. Вони більше часу проводять наодинці, прагнучи до особистого розвитку через цифрові інструменти. Їм також властиве переважне використання візуально-кодових форм спілкування (емодзі, відео, реакції), що обумовлює потребу в мобільних платформах для миттєвої взаємодії [17].

Очікування покоління зумерів у професійній сфері виходять за межі матеріального заохочення. Молоді працівники прагнуть змістовних стосунків із керівниками, очікуючи наставницької підтримки, розвитку лідерських навичок і сприяння кар'єрному зростанню. Можливість постійного навчання та самореалізації розглядається ними як важливіша за підвищення заробітної плати. Таким чином, цифрове покоління вступає у фазу активного соціального

й професійного формування, вимагаючи нових форматів управління, комунікації та освітнього супроводу [1].

Серед ключових інтелектуально-поведінкових викликів, притаманних молоді цифрової доби, дослідники виокремлюють: труднощі з аналітичним мисленням, зокрема з виділенням головного та встановленням логічних причинно-наслідкових зв'язків; переважання короткотривалої пам'яті над довготривалою, що впливає на здатність до глибокого осмислення; оперування переважно короткими й спрощеними змістами, що унеможливорює сприйняття складних концептів; зниження мотивації до навчання через нерозуміння матеріалу; швидко втому під час засвоєння обов'язкових дисциплін; низький рівень навчальної дисципліни, обумовлений браком пізнавального інтересу; відсутність навичок самостійної роботи. Сукупність цих особливостей у науковій літературі окреслюється поняттям «кліпове мислення» (іноді також — фрагментарне, квантове, мозаїчне, піксельне, колажне, калейдоскопічне, net-мислення, кліпова свідомість тощо). Більшість науковців схиляється до трактування цього типу мислення як феномену, що є реакцією психіки на надлишкову інформацію та гіпермасовість цифрових технологій у сучасному житті [52]. Як наслідок — поширення стану інформаційного стресу. Інформаційний стрес виникає тоді, коли обсяг споживаної інформації перевищує когнітивні та фізіологічні можливості людини, що в довгостроковій перспективі може спричинити серйозні порушення у функціонуванні нервової системи.

У цифровому суспільстві значно спрощуються умови вертикальної соціальної мобільності — від нижчих до вищих соціальних позицій — і водночас обмежуються механізми самовідтворення традиційних соціальних ієрархій. Цифровізація фактично стає інструментом подолання культурних бар'єрів і нерівності, сприяючи згуртуванню нових соціальних суб'єктів. Присутність у соціальних мережах розширює горизонт соціально-політичної участі особистості, зменшує «зони відсталості» та знижує вплив тих соціальних груп, що традиційно підтримували ексклюзивні інститути. Зміна

структури масової свідомості сприяє зростанню кількості соціальних груп, здатних відстоювати власні інтереси й ініціювати трансформації політичних інституцій у напрямі відкритості та плюралізму. Таким чином, цифрова доба формує підґрунтя для побудови нового типу суспільства, де основною цінністю виступає не колектив чи родина, а автономна особистість [71, С.27–28].

Інформаційні й цифрові технології, зокрема соціальні мережі, радикально змінюють практики комунікації, з одного боку, підвищуючи рівень індивідуалізації, а з іншого - активізуючи соціальну мобільність. Вони сприяють зростанню поінформованості громадськості та прискорюють зміну суспільної думки. Через мережеву присутність особа набуває змоги демонструвати свою індивідуальність і досягати селективних переваг у реалізації власних інтересів. У цьому контексті цифровізація та інформатизація стають інструментами переосмислення соціалізації та формування попиту на нові інституційні практики — відкриті, інклюзивні, гнучкі. Такі трансформації створюють нові канали соціокультурної інституалізації та розширюють спектр ціннісних орієнтацій, інтегруючи мозаїку субкультур у загальний культурний простір.

Таким чином, світоглядні орієнтири покоління цифрової доби формуються в умовах глибокої трансформації соціокультурного середовища, зумовленої впровадженням цифрових технологій у всі сфери життя. Цифрове покоління, яке виростає в середовищі постійної комунікації, віртуальної взаємодії та надлишку інформації, демонструє зсув від традиційних цінностей до нових, гнучких і динамічних світоглядних моделей. Основу цих орієнтирів становить поєднання індивідуалізму, відкритості до змін і високого рівня адаптивності. Формується нова онтологія повсякденності, у якій цифрова присутність (онлайн-ідентичність, віртуальні спільноти, цифрова тілесність) стає невід'ємною частиною людського буття. У світоглядному вимірі це означає зростання значущості таких цінностей, як самореалізація, креативність, інформаційна автономія та технологічна компетентність.

2.2. Світоглядні виклики соціальних мереж у цифрову добу

Філософське підґрунтя феномену соціальних мереж можна знайти в номадологічному проєкті французьких постмодерністів Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі. Їх концепт ризоми слугує альтернативою лінійно-ієрархічному мисленню, що домінувало в європейській традиції класичної філософії. У праці «Ризома» автори пропонують модель мислення, яка не передбачає чітко визначеної траєкторії розвитку, натомість підтримує вільну, розгалужену структуру — аналогічну мережі. Саме ця метафора ризоми стала основою для інтерпретації соціальних мереж як інформаційного гіпертексту, у якому тексти та повідомлення пов'язуються між собою не за вертикальною, а за горизонтальною, нелінійною логікою [100, С.333].

У дослідженні О.Добрелі зазначається, що історія розвитку соціальних мереж була надзвичайно динамічною та зумовленою взаємодією технологічного поступу з потребою людства в нових формах комунікації. За короткий період — фактично менше століття, а в активній фазі навіть за одне десятиліття — соціальні мережі трансформувалися з інструменту для студентського спілкування у всесвітньо інтегровану систему соціальної взаємодії. Сьогодні вони є не лише повсякденним середовищем існування для мільйонів людей, а й ефективним інструментом комерційної комунікації. Постійне оновлення функціоналу, взаємне запозичення можливостей між платформами, а також зручність інтерфейсів стимулюють користувачів до тривалої взаємодії з цифровими сервісами — задля спілкування, пошуку партнерів, обміну вмістом або пошуку спільнот за інтересами. З огляду на всеохопність цифрової комунікації, прогнозується подальший розвиток соціальних медіа у відповідності до змінних потреб користувачів і технологічного прогресу [41, С.34–35].

Темпи зростання популярності соціальних мереж демонструють вражаючу динаміку — щороку мільйони нових користувачів приєднуються до платформ, що дає підстави вважати соціальні мережі одними з

найвпливовіших феноменів сучасного комунікативного середовища. Ці вебсервіси надають змогу створювати публічні чи частково публічні профілі, формувати спільноти, будувати персоналізовані комунікаційні маршрути. О.Гаврилюк акцентує увагу на культурному аспекті соціальних мереж, зазначаючи, що соціальні медіа не лише забезпечують обмін ідеями, емоціями й цінностями, але й виступають важливим інструментом міжкультурної адаптації, сприяючи участі в соціальному та культурному житті нових спільнот, формуючи відчуття інтеграції й приналежності [30, С.227].

Моделі соціальних мереж, побудовані за принципом ризом, відзначаються нелінійною, фрагментарною структурою, що ґрунтується на принципі подібності та аналогії: алгоритми розповсюджують інформацію, орієнтуючись на запити користувача, автоматично формують спільноти за інтересами — від аматорських клубів до інтелектуальних платформ. Такі ризомні новоутворення функціонують паралельно, виникаючи спонтанно за логікою непередбачуваних взаємодій і точок біфуркації. Усередині цих мереж з'являються нові лідери думок — блогери, чия популярність визначається кількістю переглядів і вподобань, а не якістю чи аргументованістю контенту. Переважна частина інформації в такому середовищі не проходить аналітичної перевірки, що сприяє формуванню масової свідомості, орієнтованої на емоційний резонанс та споживчу відповідність [100, С.336].

Соціальні мережі слугують середовищем для «соціального суспільства» — спільноти, яка складається з індивідів різних переконань, і кожен з них взаємодіє з унікальним інформаційним полем, сформованим на основі алгоритмічних обчислень. Алгоритми, закладені в архітектуру соціальних медіа, постійно фіксують, аналізують і прогнозують уподобання користувачів, надаючи кожному персоналізовану інформаційну стрічку. Таким чином, алгоритмічне управління в соціальних мережах перетворюється не лише на інструмент підбору контенту, а й на механізм регуляції поведінки користувачів у межах цифрових платформ [31, С.94].

Серед традиційних функцій, що притаманні соціальним мережам, варто виокремити інтеграцію реального та віртуального соціального життя, розширення життєвого простору індивіда через утворення транснаціональних спільнот, збереження персональних даних користувачів, а також можливість формування різних типів зв'язків — «друг», «читач», «колега» тощо. У сучасних умовах дедалі більшого значення набувають функції самоактуалізації, оцінювання та фільтрації інформації. Ключовим інструментом, що забезпечує реалізацію зазначених функцій, відповідно до позиції М.Бірюкової, є персональний акаунт, який користувач розвиває через фотоматеріали, дописи, історії. Для побудови особистого бренду активно використовуються інтеракції у формі лайків, дизлайків, коментарів, хештегів, конкурсів і взаємодії з підписниками. Однією з актуальних технологій цифрового самопросування стали колаборації. Соціальні мережі активно підтримують просування не лише онлайн-блогів чи цифрових бізнесів, а й офлайн-ініціатив, товарів і послуг [28, С.140].

Соціальні медіа функціонують як канали обміну соціальними, інформаційними та інтелектуальними ресурсами як усередині окремих спільнот, так і між ними. Інтеграція особистості в цифрове середовище сприяє підвищенню її соціального капіталу, надає підтримку, створює умови для соціального захисту та впливає на формування громадської думки. Завдяки блогам, форумам, чатам та іншим інструментам соціальні мережі слугують платформами не лише для розваг, але й для професійного розвитку. Зокрема, у сучасних умовах широкого поширення набули дистанційні освітні формати, підвищення кваліфікації, набуття нових навичок за допомогою онлайн-курсів, вебінарів і навчальних програм, які часто реалізуються через соціальні платформи.

З технологічної точки зору соціальні мережі являють собою мультимедійні платформи з широкими можливостями візуального й аудіального представлення інформації. Вони дозволяють завантажувати,

переглядати, прослуховувати та коментувати контент, забезпечуючи інтенсивну інтерактивність користувацького досвіду.

Серед функціональних можливостей соціальних мереж, які задовольняють потреби користувачів, можна назвати: отримання інформаційної підтримки, верифікацію ідей через соціальну взаємодію, отримання соціального капіталу (причетність, самоідентифікація, соціальна перцепція), а також рекреацію. Соціальні медіа забезпечують ідентифікацію особи, визначення її статусу в мережі, формування спільнот за інтересами, можливість самовираження, обміну контентом, участі в обговореннях, виявлення творчого потенціалу.

Розширення функціоналу соціальних платформ передбачає запровадження нових сервісів, створення як відкритих, так і закритих корпоративних спільнот, розширення форматів синхронної й асинхронної комунікації. Діяльність у соціальних мережах є добровільною та цілеспрямованою, орієнтованою на досягнення певного результату — зокрема, у вигляді інформаційного продукту. В.Степаненко серед переваг соціальних мереж ввиокремлює інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, відсутність необхідності спеціального навчання для користування сервісами, мультимедійний характер середовища та широкий спектр інтерактивних інструментів — голосування, опитування, форуми, приватні повідомлення, коментарі, можливість поширення гіперпосилань [93, С.74].

Процес адаптації особистості до культури певної спільноти або країни в умовах функціонування соціальних мереж розглядається як навчальний процес, під час якого відбувається трансформація системи цінностей, набуття нових соціальних навичок, переосмислення норм поведінки, а також емоційне пристосування до іншої культури. Водночас, соціальні мережі нерідко розглядаються як фактор, що зменшує частоту безпосереднього міжособистісного спілкування та сприяє ослабленню соціальних інститутів. Відсутність єдиного та однозначного тлумачення впливу соціальних медіа на різні вікові й соціальні групи, брак належного соціального контролю над

технологічним поступом і розрив між теорією та практикою комунікації породжують напруження у сприйнятті новітніх технологій. Однак варто враховувати, що ефективність використання соціальних мереж залежить від мислення самої людини. О.Гаврилюк наголошує на тому, що соціальні платформи можуть виступати середовищем утвердження цінностей солідарності, співпраці, толерантності, приналежності до спільноти. Вони також сприяють набуттю нового досвіду, поглибленню соціальної взаємодії та розширенню меж особистісного розвитку [30, С.228–229].

Віртуальний простір соціальних мереж надає людям можливість вільно висловлювати свої емоції, почуття, думки та погляди, а також допомагає долати конфлікти, що виникають у реальному житті. Вони поступово замінюють традиційні інститути соціалізації, такі як сім'я, школа та дружнє спілкування, і особливо для молоді стають ключовим чинником формування світогляду та ціннісних орієнтацій. У віртуальному середовищі створюється особливий простір для комунікації, де діють власні правила та закони. Соціальні мережі охоплюють різні соціальні верстви та вікові групи, стаючи платформою для різних видів активності – політичної, економічної, фінансової, комерційної, освітньої та культурної. Вони сприяють утворенню «віртуальних» спільнот, що об'єднують людей з різними соціальними статусами, включно з лідерами та учасниками ієрархічних структур. У соціальних мережах виникають нові форми комунікації та взаємодії, формуються унікальні субкультури. Використання інтернет-технологій розширює доступ до корисної інформації та комунікаційних можливостей, впливає на розвиток нових підходів до роботи та дозвілля, сприяє отриманню знань і навичок, а також забезпечує можливості для дистанційного навчання. Останнім часом масштаби спілкування в цифровому середовищі значно зросли, включаючи в себе не лише соціальні мережі, а й онлайн-ігри, блоги, форуми та чати.

Широке поширення соціальних мереж і залучення до них великої кількості користувачів істотно впливають на формування уявлень особистості

про соціальну дійсність, зумовлюючи відповідне ставлення до суспільних явищ, поведінкових моделей, політичних рішень тощо. О. Предместніков та В. Хотмірова аргументують свою позицію, що соціальні мережі надають інструменти для вираження інтересів соціальних груп, сприяють налагодженню комунікації між спільнотами, посиленню громадянського контролю за владою, забезпеченню прозорості політичних та економічних процесів, а також стимулюють громадську активність. Навіть у випадках, коли користувач виконує пасивну роль — лише споживає інформацію, не виявляючи активної взаємодії, — його включення в соціальне середовище мережі впливає на світогляд через механізми імітації, що є домінантною формою поведінки в міжособистісних відносинах [79, С.279].

Виховний потенціал соціальних мереж Т. Собченко та О. Кін розглядають в трьох основних аспектах: як простір соціальної взаємодії, що сприяє процесам соціалізації та засвоєнню культурного й духовного досвіду; як джерело цінної інформації — історичної, інтелектуальної, культурної, яка має особливе значення для молодіжної аудиторії; як інструмент самореалізації, що надає змогу особистості стати активним суб'єктом створення соціокультурного контенту. В умовах цифрової трансформації суспільства важливо, щоб майбутні фахівці володіли навичками ефективного використання цифрових ресурсів [92, С.3].

Однак поряд із численними перевагами використання соціальних мереж, дослідники акцентують увагу на низці негативних наслідків. Серед них особливе місце займають психологічні проблеми, які виникають у користувачів, що тривалий час перебувають в інформаційному просторі. Йдеться, зокрема, про підвищену тривожність, агресивність, порушення сну, психоемоційні розлади, формування залежності тощо. Ці феномени прямо або опосередковано впливають на якість соціального функціонування та стан здоров'я індивіда. Однією з найактуальніших загроз є питання інформаційної безпеки, що охоплює не лише доступ до контенту з потенційно шкідливим змістом, а й ризик несанкціонованого використання особистих даних —

зокрема інформації про людину, її сім'ю, місце проживання, уподобання [27, С.154].

Серед основних ознак інтернет-залежності фахівці виділяють: труднощі з контролем часу, проведеного в мережі; емоційні коливання, зумовлені типом онлайн-діяльності; поступову втрату інтересу до офлайн-активностей та занурення у віртуальне середовище — включно з соціальними мережами, онлайн-іграми, цифровими покупками. Подолання інтернет-залежності потребує встановлення чітких меж цифрової активності, розвитку здорових міжособистісних контактів у реальному житті, регулярної фізичної активності та участі в соціально корисних ініціативах.

Підтримуємо позицію С. Була і О. Свідерської, соціальні мережі також слугують потужним інструментом маніпулятивного впливу, здатним посилювати вже наявні у користувачів стереотипи. Повторювані повідомлення поступово витісняють критичне осмислення, сприяють автоматизації сприйняття й формують ілюзію істинності певних суджень. Це може призвести до зниження когнітивної гнучкості, втрати здатності до фільтрації інформації та ослаблення здатності до критичного мислення. У результаті — стереотипізовані уявлення набувають характеру колективно прийнятих переконань, що дедалі менше підлягають раціональній перевірці [29, С.24].

У сучасних умовах особливо гострий негативний аспект функціонування соціальних мереж виявляється у масштабному поширенні дезінформації та фейкових новин, що стало одним із ключових інструментів ведення інформаційної війни в Україні. Дезінформація, що полягає у свідомому наданні споживачеві неправдивої або маніпулятивно спотвореної інформації з метою формування хибного уявлення про реальність, часто має замовний характер. Її ініціаторами можуть виступати окремі особи чи групи, зацікавлені в підриві суспільної довіри, зміні сприйняття певних осіб, подій або соціальних процесів. Такі дії реалізуються в контексті досягнення комерційних, пропагандистських, психологічних або політичних цілей —

зокрема, для створення атмосфери страху, дестабілізації суспільної думки чи посилення панічних настроїв.

Фейкові новини, які характеризуються навмисним викривленням, фабрикацією фактів або вигадкуванням подій, спрямовані на дезорієнтацію населення, маніпулювання масовою свідомістю та дискредитацію окремих індивідів чи інституцій. Крім того, поширення подібного контенту може служити механізмом відволікання уваги громадськості від важливих реальних процесів, що відбуваються в державі чи суспільстві. Унаслідок цього формується викривлена картина світу в свідомості значної частини користувачів соціальних мереж, що загрожує поглибленням інформаційної дезорієнтації та руйнуванням цілісного світоглядного сприйняття дійсності [79, с. 280–281].

У сучасних умовах кібербулінг постає як актуальна соціальна проблема, що обумовлена використанням інформаційно-комунікаційних технологій з метою вчинення актів психологічного насильства або залякування. Українські науковці О. Гречановська, О. Мегем і Л. Потапюк трактують кібербулінг як одну з форм агресивної поведінки, коли особа застосовує соціальні мережі, електронну пошту, мобільні пристрої та інші засоби цифрової комунікації для поширення образливого, загрозливого, наклепницького чи шкідливого контенту стосовно іншої людини. Соціальні мережі, зокрема, часто слугують платформами для здійснення таких дій, що можуть включати погрози, шантаж та інші прояви цифрового насильства, які, у свою чергу, здатні спричиняти значне психологічне напруження, тривожні стани, депресію та інші психоемоційні розлади [36, с. 64].

Підтримуємо позицію Є.Гіденко, відповідно до якої кібербулінг може набувати різноманітних форм прояву, а кривдники використовують різні методи для завдання шкоди та приниження особистості у віртуальному просторі. Серед таких методів виокремлюються поширення необґрунтованих чуток, несанкціонований доступ до електронної пошти, незаконне розповсюдження фото- та відеоматеріалів без згоди постраждалої особи,

погрози в соціальних мережах, створення фіктивних облікових записів, а також надсилання повідомлень образливого змісту [32, с. 27].

У своїх наукових працях А. Олейник акцентує увагу на мові ворожнечі як ключовій складовій кібербулінгу, підкреслюючи, що саме через вживання ворожих висловлювань у мережевому середовищі індивід може проявляти девіантну поведінку. Окрім мови ворожнечі, до проявів девіантності у соціальних мережах належать також заклики до насильства, розпалювання міжетнічної чи міжрелігійної ворожнечі, підбурювання до терористичних актів і геноциду. Індивіди з агресивною та девіантною поведінкою нерідко утворюють у соціальних мережах спільноти за інтересами, які базуються на деструктивних ідеях. Ці мережеві об'єднання отримують додатковий імпульс до розширення завдяки відкритості кіберпростору, який, маючи демократичну природу, дозволяє практично кожному користувачеві приєднатися до подібної активності. Таким чином, мова ворожнечі у цифровому середовищі не лише набуває масовості, але й легітимізується в межах таких спільнот як форма соціальної взаємодії. Особливої небезпеки додає той факт, що учасники подібних груп можуть залишатися анонімними, що значно ускладнює ідентифікацію джерел ворожих повідомлень. Як зауважує дослідник, мова ворожнечі у кіберпросторі може мати набагато серйозніші наслідки, ніж у реальному (офлайн) середовищі, оскільки охоплює ширшу аудиторію і забезпечує відносну безкарність для її ініціаторів [74, с. 119–120].

Соціальні мережі сприяють формуванню феномену ідеалізованого уявлення про дійсність, оскільки користувачі здебільшого публікують у мережі інформацію, яка репрезентує їхнє життя в позитивному світлі. Згідно з дослідженнями Є. Гіденка, це явище можна трактувати як форму самопрезентації, що зумовлює викривлення сприйняття реальності. У соціальних мережах переважає тенденція демонстрації успіхів, щасливих моментів та позитивних емоцій, тоді як труднощі, невдачі та негативні переживання здебільшого залишаються поза публічним простором. Унаслідок цього у споживачів контенту формується ілюзія бездоганного життя інших, що

може призводити до зниження рівня задоволеності власним життям через постійне порівняння з ідеалізованими віртуальними образами. Важливо усвідомлювати, що інформація, поширена в соціальних мережах, не завжди відповідає об'єктивній реальності, адже вона часто подається у відредагованому та вибіркового вигляді. Отже, критичне осмислення контенту в цифровому середовищі є необхідною умовою збереження психологічного благополуччя [32, с. 64–65].

Ю. Якущенко та К. Глущенко розглядають соціальні мережі як інструмент для самовираження та самоактуалізації, особливо серед молоді. Через публікацію фотографій, персоналізацію сторінок та демонстрацію власних інтересів і стилю життя користувачі реалізують потребу у вираженні своєї індивідуальності [102, с. 414]. При цьому соціальна верифікація у формі вподобань, коментарів та поширень може викликати позитивні емоції та сприяти тимчасовому підвищенню самооцінки. Однак надмірна залежність від зовнішньої оцінки здатна мати негативний вплив на психологічний стан індивіда, зокрема на рівень його самооцінки та загальне ментальне здоров'я.

Отже, у цифрову епоху інтернет-простір постає як новий культурний феномен і впливовий соціальний інститут, у межах якого соціальні мережі відіграють важливу роль у процесах вторинної соціалізації особистості. Вони сприяють формуванню новітніх гуманітарних стандартів, слугують каналами трансляції культурних, моральних і духовних цінностей, а також виступають інструментом соціокультурного впливу на індивіда. Водночас надмірне і регулярне використання соціальних мереж може мати негативні наслідки для психоемоційного стану особистості, зокрема сприяти розвитку Інтернет-залежності — нав'язливої потреби у постійному використанні мережевих ресурсів, що супроводжується ознаками соціальної дезадаптації та вираженими психологічними дисфункціями.

2.3. Світоглядні небезпеки гібридних війн цифрової доби

У контексті сучасної цифрової епохи гібридні війни виступають визначальним чинником, здатним істотно трансформувати вектор розвитку поточних геополітичних процесів. Вони сприяють переорієнтації національних інтересів суб'єктів геополітичного протистояння, особливо в інформаційній сфері, де провідну роль відіграють держави, що домінують у сфері розробки інформаційно-комунікаційних та телекомунікаційних технологій і, відповідно, здійснюють контроль над ключовими каналами передачі інформації.

Російська агресія стала імпульсом до поглиблення наукового осмислення феномена гібридної війни, розширення його змістового наповнення та структурування як окремого типу конфлікту. У науковому та політичному дискурсі активізувалося вивчення історичних витоків гібридних воєн, їх проявів у різних культурах та цивілізаціях. Дослідники аналізують передумови виникнення цього явища, його стратегічні особливості, методи ведення, а також потенційні сценарії завершення таких конфліктів і їхні довгострокові наслідки як для окремих держав, так і для міжнародної безпеки загалом. «Гібридні війни не є новими, але вони кожен раз різні. Гібридні війни поєднують смертоносність державних конфліктів із фанатичним і затяжним запалом нерегулярної війни», – стверджує Ф. Хоффман [6], який першим у США ввів до обігу це поняття. За останні 15 років запропоновано чимало більш чи менш об'ємних і змістовних визначень, однак, поза актуальністю та частотою вживання кожного, єдиного розуміння не вироблено. Не вдаючись до дискусії щодо їх сутності, використаємо сформульоване в монографії «Світова гібридна війна: український фронт» (2017), під якою розуміють «воєнні дії, що здійснюють шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей» [91, С.257].

М. Глух та М. Гончаренко розглядають гібридну війну як складний комплекс взаємопов'язаних форм агресії, що включає застосування військових засобів, інформаційно-пропагандистських кампаній, терористичних дій та кібератак. Особливістю такого типу війни є її ведення без офіційного оголошення, із використанням широкого спектру як кінетичних, так і некінетичних інструментів впливу. Метою гібридної війни є досягнення стратегічного контролю над суверенною державою, що передбачає захоплення території, нав'язування власної політичної волі та руйнування інституційної цілісності противника. Завдяки поєднанню різномірних засобів тиску агресор отримує змогу ефективно експлуатувати слабкі сторони оборони супротивника та досягати поставлених цілей без прямого військового зіткнення. У таких умовах визначальним чинником успіху стає не лише досягнення військової переваги, а й здатність реалізувати власні національні інтереси та водночас блокувати політичні амбіції противника [33, с. 200].

У цьому контексті гібридні війни розглядаються як ключовий виклик сучасному й майбутньому середовищу глобальної безпеки. На думку С. Дерев'янка, інформаційна війна, яку Російська Федерація активно веде проти України, становить один із базових компонентів гібридного протистояння. Значна частина громадян, незалежно від власного усвідомлення цього факту, виявляється залученою до процесів інформаційного впливу. Зважаючи на те, що право на інформацію є однією з основоположних засад демократичного суспільства, його реалізація має не лише комунікативне значення, а й потужний потенціал для маніпулятивного впливу на суспільну свідомість [37].

Поділяємо наукову позицію, згідно з якою центральним компонентом гібридного протистояння виступає інформаційна війна, основним завданням якої є порушення стабільності інформаційно-комунікаційних потоків із метою маніпуляції суспільною свідомістю та трансформації інформаційної системи на користь агресора. У цьому контексті ефективність інформаційної війни визначається здатністю сторони з вищим рівнем розвитку інформаційних

технологій та ресурсів щодо збирання, обробки і збереження даних досягати стратегічної переваги [11].

У загальному розумінні, інформаційна війна репрезентує сукупність цілеспрямованих дій, спрямованих на здобуття інформаційної переваги над супротивником шляхом впливу на його інформаційні ресурси, телекомунікаційні мережі, колективну та індивідуальну свідомість населення, водночас забезпечуючи захист власного інформаційного простору. Така форма боротьби є постійною і триває як у мирний, так і у воєнний період, інтегруючись у всі інші типи конфліктів — збройних, ідеологічних, економічних.

Феномен інформаційної війни простежується протягом історичних періодів соціальних трансформацій: зміни політичних режимів, становлення нових ідеологій, утвердження релігій. Проте лише за умов сучасної глобалізації інформаційні війни набувають масштабного, системного характеру, що свідчить про їхню роль як невідворотного механізму самоствердження соціальних інформаційних систем.

Аналіз підходів до трактування поняття «інформаційна війна» дає змогу виокремити психологічний, інформаційний та комунікаційний виміри. Психологічний підхід акцентує на здійсненні інформаційного впливу з метою зміни поведінки індивідів і нав'язування їм зовнішніх цілей. Інформаційний підхід розглядає війну як цілеспрямований вплив в умовах відкритості інформаційного простору. Комунікаційний підхід трактує інформаційну війну як технологію впливу на масову свідомість задля її подальшої маніпуляції. У цьому контексті. Д.Кулеба вводить поняття «війна за реальність» як комунікативну війну, що ведеться шляхом «формування цінностей, переконань та емоцій людей і здійснення впливу на них; вона є найвищим ступенем протистояння в будь-якій сфері життя з метою змінити реальність у трьох просторах: фізичному, когнітивному і віртуальному» [54, С.23].

У контексті сучасних інформаційних протистоянь метою інформаційної війни є ослаблення морального та матеріального потенціалу супротивника

шляхом цілеспрямованого пропагандистського впливу на свідомість населення, насамперед у ідеологічній та емоційній сферах. Відповідно до концепції О. Литвиненка, основою реалізації інформаційної війни в засобах масової інформації є пропаганда, орієнтована на мобілізацію суспільної думки на підтримку тих цілей і цінностей, які позиціонуються як загальнонаціональні. Пропаганда визначається як система інформаційних, ідеологічних та комунікативних засобів, спрямованих на вплив на емоції, переконання й поведінкові установки аудиторії задля отримання переваг прямого або опосередкованого характеру [55, с. 146].

Ефективна пропаганда ґрунтується на використанні довіри аудиторії, спрощенні повідомлень, повторенні ключових тез, символізації змісту, підкріпленні їх авторитетом мовця, а також на спотворенні або приховуванні небажаної інформації, що супроводжується цензурними обмеженнями. Серед основних інструментів пропаганди виокремлюють навіювання, апеляцію до авторитетів, гасел, архетипічних уявлень та непряме формулювання змісту.

В. Шкляр виділяє два концептуальні підходи до аналізу маніпулятивних можливостей медіа: медіаорієнтований та медіацентристський [99, с. 30]. У межах першого підходу аудиторія розглядається як активний і критично налаштований суб'єкт, що здатен інтерпретувати, фільтрувати й оцінювати отриману інформацію згідно з власними когнітивними схемами, соціальними характеристиками та життєвим досвідом. Такий підхід підкреслює роль особистої вибірковості не лише щодо змісту інформації, але й щодо її джерела, що нерідко обумовлює опір маніпулятивному впливу. Натомість медіацентристський підхід розглядає споживача інформації як пасивного реципієнта, схильного до зовнішнього впливу та навіювання. У цьому разі медіа створюють ілюзорну реальність, що уніфікує сприйняття, нівелює індивідуальність і позбавляє особу автономності у процесі прийняття рішень

У контексті сучасної цифрової епохи формуються передумови для виникнення нового формату інформаційного протистояння – так званої консцієнтальної (смысловой) війни. У межах такого підходу інформаційна

війна розглядається як конфлікт між інформаційними системами – як технічного, так і біологічного (соціального) характеру, в якому перевага надається системі вищого рівня організації. У випадку людської свідомості як складної інформаційної системи застосовуються впливи, здатні порушити її цілісність шляхом активізації деструктивних мотивів, установок і моделей поведінки, що можуть призводити до самознищення.

Консцієнтальна війна, на відміну від класичних форм конфлікту, спрямована на зміну смислових орієнтирів, трансформацію знань і переконань через цілеспрямовані інформаційні операції. Одним із ключових механізмів таких впливів є експорт стереотипів свідомості, що створює сприятливе середовище для реалізації маніпулятивних стратегій і забезпечення контролю над суспільною свідомістю [59, с. 67].

Відповідно до поглядів М. Маклюєна, війна також може виступати як екстремальна форма навчання, у якій вивчаються ресурси, поведінкові особливості та потенціал супротивника з метою виявлення його стратегічних намірів. Загроза війни, таким чином, слугує імпульсом для мобілізації внутрішніх ресурсів суспільства, що передбачає постійне вдосконалення інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток інформаційної безпеки та підвищення рівня інформаційної культури й освіти [58, с. 95].

У цьому контексті О. Пруднікова [18] наголошує на важливості соціально-філософського осмислення співвідношення між інформаційною свободою та інформаційною безпекою, розглядаючи його як одне з ключових питань сучасного цивілізаційного розвитку.

Загалом, інформаційні (психологічні) операції в ході збройних конфліктів і війн використовувались здавна, але лише наприкінці двадцятого – початку двадцять першого століття набули глобального розмаху і стратегічного значення. Цьому суттєво посприяла зміна засобів і технологій здійснення інформаційних (психологічних) впливів і, перш за все, поява різноманітних соціальних мереж і месенджерів, об'єднаних технологіями сучасного Інтернету. Сучасні технології дозволяють ефективно визначати цільові

аудиторії (об'єкти впливу), сприятливий час для здійснення впливу і його інтенсивність, оцінювати результати впливу в ході постійного моніторингу постів соціальних мереж і корегувати його безпосередньо в ході впливу. Застосування ботів для розповсюдження меседжів, використання технологій штучного інтелекту для створення правдоподібних сюжетів і неіснуючих в реальності людей за відносно невисокої вартості кінцевої продукції та обширне охоплення цільової аудиторії разом із підтримуючою та сприяючою аудиторіями обумовлюють широке застосування соціальних мереж для проведення інформаційних (психологічних) операцій в ході сучасних збройних конфліктів [90, С.73-74].

Нині Інтернет-видання перетворюються на масові дискусійні портали. К. Качинська визначає коментарі як своєрідну зброю інформаційної війни, завданнями якої є відволікання уваги від гострих тем, знищення репутации опонентів через поширення наклепів, компромату, пліток, провокування до конфліктів, порушення душевної рівноваги об'єкту впливу, зниження інтересу користувачів до ресурсу, формування потрібної громадської думки. Ця сфера інформаційного простору слугує не лише джерелом новин, а й емоційним тлом сприйняття поточних подій, оскільки Інтернет-коментарі зазвичай містять надзвичайно сильний почуттєвий компонент. Читаючи їх, людина поринає в інформаційне поле фрагментарних, суперечливих і часто поверхових відомостей [49].

До основних технологій гібридної війни із залученням штучного інтелекту у соціальних мережах можуть бути віднесені наступні: створення дипфейків - штучних образів на основі синтезу зображення та голосу людини (або відповідного шумового ряду); створення штучних образів реально неіснуючих людей, що надає необмежені можливості для створення і розповсюдження будь-яких інформаційних повідомлень (меседжів); створення точних психологічних портретів людей (об'єктів ІПВ) по профілях у соціальних мережах, що суттєво підвищує ефективність впливу; просування (поширення) інформаційного контенту певного спрямування із

використанням чат-ботів; контент-аналіз інформаційного трафіку в Інтернеті (аналіз тональності) (sentiment analysis) на основі широкого спектру інформаційних джерел таких, як блоги, статті, форуми, опитування; прогнозування розвитку і наслідків впливу на основі аналізу певних подій, фактів, різноманітних факторів, які відображені в інформаційному просторі [76, С.63].

О.Гоцур визначає у соціальних мережах появу таких явищ, як тролі (тролінг), бот (ботоіндустрія, бото-ферма), що значно впливає на формування громадської, суспільної думки і настроїв щодо того чи іншого питання. Для керування суспільними настроями у соціальних мережах використовують ботів. У цьому контексті є дві проблеми: боти діють, як цілком реальні люди через реальні акаунти, тому легко додаються в друзі до користувачів соцмереж, їхні пости, які з'являються один за одним, засмічують стрічку новин; боти сприяють підвищенню рейтингів завдяки накрутці кількості підписників, друзів та вподобайок. Слово «бот» – скорочена форма від «робот», акаунт неіснуючої людини, за допомогою яко-го поширюється та чи інша інформація. Майданчик, який служить для цієї мети, називається ботофермою. На відміну від ботів, троль – член комунікації, що імітує поведінку включеного до групи учасника, зацікавленого в спілкуванні, але його мета – порушити комунікацію, привести співтовариство в стан фрустрації і роздратування. За допомогою маніпуляцій він створює форму соціальної провокації або знуцання в мережевому спілкуванні [35, С.200].

У своїх дослідженнях А.Олейник актуалізує проблему кіберненависті, або мови ворожнечі, може спонукати до ксенофобії та політичним конфліктам між людьми. Така мова поділяє світ на «хороших» та «поганих», надаючи перевагу «хорошим», що автоматично ставить одних значно вище за інших. Така мова ворожнечі порушує не лише морально-етичні норми, але й міжнародний закон, утискаючи інших людей лише через їхню приналежність. Позаяк, мова ворожнечі є розповсюдженим способом вираження власних думок та свободи слова, така риторика не завжди несе у собі агресивний

характер та не спонукає девіантну поведінку стосовно іншої людини. Мова ворожнечі це мова, що може слугувати як заклик до ненависті або агресії або спробою захистити себе та власну думку. Мова ворожнечі також може бути заборонена жорсткою цензурою, відбираючи у людини її право на слово, що представлено не тільки законами країни, а й на міжнародному рівні. Мова ворожнечі може бути способом самовираження, розкриттям власного світогляду, що робить людину унікальною серед інших. Самовиражаючись таким чином у людини є можливість бути поміченою, вона може знайти однодумців та привернути до себе увагу [74].

З огляду на дослідження М. Гончаренко та М. Глух у сучасному науковому просторі для протидії ворожим стратегіям гібридних війн пропонуються наступні заходи: закріплення на міжнародному та національному рівні дефініції «гібридна війна»; розвиток та впровадження технічних заходів для захисту кіберінфраструктури; запровадження відповідальності за дезінформацію та маніпуляції інформацією; утворення спеціалізованих агентств або центрів для виявлення, аналізу та протидії гібридним загрозам; поширення знань з медіаграмотності серед суспільства та навчання їх критичному мисленню; створення міжнародної платформи співпраці з іншими державами та міжнародними організаціями для обміну інформацією та спільної протидії гібридним загрозам [33, С.203].

Таким чином, гібридні війни у цифрову добу становлять багатовимірну загрозу, поєднуючи військові, інформаційні, кібернетичні та психологічні інструменти. Вони підривають суверенітет, дестабілізують суспільства та маніпулюють свідомістю. В умовах глобальних світоглядних загроз цифрової доби протидія гібридній війні вимагає комплексного підходу, поєднує технологічну, правову й інформаційну протидію новітнім формам агресії.

Висновки до другого розділу:

- Проблематика світоглядних орієнтирів покоління цифрової доби постає як надзвичайно складний філософський феномен, що потребує осмислення на перетині соціальної антропології, філософії культури та філософії інформаційного суспільства. Науковий аналіз засвідчує, що зумери — це перше покоління, чия суб'єктивність формується не в аналоговому, а в тотально медіатизованому цифровому середовищі, де розмикаються класичні онтологічні межі між реальним і віртуальним, приватним і публічним, істинним і симульованим.
- Цифрове покоління мислить і діє в умовах інформаційної надмірності, постправди та гіперреальності, що ускладнює формування цілісного світоглядного ядра. Зумери вирізняються кліповим мисленням, фрагментарним сприйняттям реальності, високою цифровою компетентністю та схильністю до гнучкої, ситуативної ідентичності. Їхній світогляд формується не стільки через традиційні інститути соціалізації, як-то сім'я чи освіта, скільки через цифрові платформи, зокрема соціальні мережі.
- Соціальні мережі, як техносимволічне середовище, виступають не лише каналами комунікації, а й новими інституціями символічного контролю, які, з одного боку, сприяють розширенню можливостей саморепрезентації, мережевої солідарності, інклюзивного світогляду, а з іншого — продукують ефекти соціального конформізму, алгоритмічного контролю і втрати автентичності.
- Особливу загрозу становлять гібридні війни, що в цифрову добу ведуться не лише за території, а за свідомість. Використання фейків, алгоритмічної пропаганди, бот-мереж і когнітивних атак спричиняє світоглядну дестабілізацію, втрату критичного мислення. Таким чином, філософський аналіз світоглядних орієнтирів суспільства цифрової доби, особливо молоді, вимагає глибокого осмислення трансформації ціннісних систем у межах цифрової епохи.

РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРНО- ДУХОВНИЙ ПРОСТІР ЦИФРОВОЇ ДОБИ

3.1. Світоглядні засади інформаційної культури

Стрімке зростання обсягів інформаційних потоків суперечить психофізіологічним можливостям людини щодо їхнього повноцінного засвоєння. У цьому контексті інформаційна культура постає як логічне продовження загальної культури особистості, оскільки формується як цілісна система, що включає інформаційний світогляд, інформаційну грамотність, а також сукупність знань та навичок, необхідних для самостійної, цілеспрямованої діяльності з ефективного задоволення інформаційних потреб.

Сучасне інформаційне середовище виступає чинником, що зумовлює необхідність принципово нової адаптації людини та формування якісно нового типу культури — інформаційної. Як зазначає О. Прудникова, специфіка інформаційного простору змінює природні та соціальні механізми адаптації, спричиняючи їхню трансформацію в бік формування інформаційно-культурних моделей поведінки. Інформаційні технології, інтегровані в основу сучасної цивілізації, впливають не лише на зміст і якість життя, а й потенційно модифікують сам спосіб існування людини у світі. У межах інформаційного суспільства актуалізується апробація нових моделей поведінки, зокрема щодо реакцій на соціальні практики, з подальшим їхнім впровадженням у стабільні, не віртуальні форми реальності [82, с. 93].

У процесі розвитку науково-технічного прогресу поняття «інформаційна культура» поступово інтегрує знання з тих галузей науки, які стали основою формування принципово нових підходів до роботи з інформацією, здатних ефективно відповідати на виклики інформаційної кризи. Змістовне наповнення цього поняття зазнало суттєвого впливу не лише з боку філософської думки, а й завдяки здобуткам у сферах інформатики, комп'ютерних наук і новітніх інформаційних технологій. Інформаційна культура репрезентує новий тип комунікативної взаємодії, який відкриває

можливості для вільного вибору особистості в межах розширеного інформаційного простору.

Інформаційна культура, поряд із тим, що є формою інформаційної діяльності, виступає також якісною характеристикою життєдіяльності людини в контексті процесів отримання, передачі, збереження та використання інформації. Як цілісне явище, вона відображає рівень досконалості як окремої особистості, так і суспільства загалом (або його окремих соціальних груп) щодо ефективного використання інформації в різних сферах діяльності [84, с. 50].

У сучасному науковому дискурсі дослідження інформаційної культури здійснюється переважно у трьох концептуальних напрямках. Перший — технократичний — зосереджується на знаннях та вміннях окремої людини як споживача інформаційних продуктів і послуг. Другий — інформаційно-технологічний — розглядає рівень інформаційної культури як чинник соціальної стратифікації. Третій — культурологічний — акцентує увагу на інформаційній культурі як історично зумовленому соціокультурному феномені.

Формування інформаційної культури як об'єкта філософської рефлексії — як у західній науковій традиції, так і на пострадянському просторі — свідчить про еволюцію підходів до її осмислення: від зосередженості на професійних навичках роботи з інформацією до розгляду в антропологічному вимірі, що охоплює інтелектуальний потенціал матеріальної й духовної культури людства. Найбільш комплексне філософське трактування інформаційної культури розгортається в межах культурологічного підходу, в якому вона постає як форма інформаційного пізнання дійсності, що має історичне підґрунтя і реалізується у створенні артефактів духовної та матеріальної культури.

У своїх дослідженнях М. Йоланда, аналізуючи різноманітні наукові підходи до інтерпретації феномена інформаційної культури, трактує її як динамічний процес розвитку інтелектуального капіталу, що формується на

основі сукупного габітусу, який забезпечує здатність особистості усвідомлено взаємодіяти з інформаційними системами. Цей процес реалізується на двох взаємопов'язаних рівнях: по-перше, у вигляді постійної трансформації інтелектуального капіталу в часовому вимірі, відповідно до закону прискорення; по-друге — через ускладнення й зростання кількості об'єктів та систем, що потребують управління, тобто в матеріальному вимірі [24, с. 132].

Інформаційна культура розглядається не лише як характеристика сучасної інформаційної епохи, але й як необхідна передумова й результат культурної еволюції людства. Вона репрезентує історично сформований рівень знань, умінь і навичок, притаманних різним етапам розвитку людської цивілізації, в тому числі у сферах матеріального виробництва, науки, мистецтва, освіти й виховання. Разом з тим, інформаційна культура охоплює методи та засоби створення і використання знань, а також відображає рівень розвитку творчого потенціалу суспільства. Відтак, вона є інтегральною складовою загальнолюдської культури, проявляючись як у матеріальній, так і в духовній її площині. У межах культурологічного підходу інформаційна культура розглядається як цілісна система, що потребує аналізу з позицій аксіологічного, діяльнісного, історичного та комунікативного принципів [58].

Згідно з А. Каррі та К. Муром, інформаційна культура визначається як система цінностей і практик, що визнає інформацію стратегічним ресурсом, необхідним для досягнення як оперативних, так і довгострокових цілей. У цьому контексті інформація виступає основою організаційного управління, тоді як інформаційні технології розглядаються як чинники, що стимулюють ефективне функціонування інформаційних систем. Дослідники підкреслюють ключову роль управління інформаційними потоками, комунікаційними процесами та міжорганізаційними зв'язками в структурі інформаційної культури. Особливо актуальним є розуміння інформаційної культури як складника організаційної культури в умовах функціонування так званих «організацій знань», де інформація становить основу ресурсного потенціалу [2, с. 93].

Д. Олівер виокремлює два концептуальні підходи до розуміння інформаційної культури: перший розглядає її як «культуру інформації» — специфічне середовище, в якому здійснюється ефективне управління інформаційними ресурсами; другий — як відображення культурних цінностей, установок і моделей поведінки, пов'язаних із використанням інформації [16, с. 364]. При цьому наголошується, що інформаційна культура може бути притаманною організаціям незалежно від того, чи сприяє вона ефективному інформаційному менеджменту. Отже, звуження змісту інформаційної культури виключно до володіння інформаційними технологіями є методологічно обмеженим. Інформаційна культура є складовою частиною ширшого феномена — організаційної культури, і з ускладненням організаційної структури (зокрема, в контексті вищих навчальних закладів) зростає й варіативність форм інформаційної культури в межах такої структури.

Технологічний прогрес людства зумовлює активне накопичення інформаційних ресурсів, які віддзеркалюють духовну культуру окремих суспільств, що, у свою чергу, змінює їх інформаційний статус у системі глобальних соціальних інформаційно-комунікаційних відносин. Таким чином, процес накопичення інформації у поєднанні з ускладненням і зростанням рівня самоорганізації матеріальних систем можна розглядати як одну з ключових закономірностей інформаційного розвитку. У цьому контексті суспільства з найвищим рівнем інформаційної культури здобувають перевагу на геополітичному рівні, що проявляється в культурній та політичній експансії освічених націй стосовно народів із нижчим рівнем інформаційної культури.

М. Кисіловська визначає інформаційну культуру як процес набуття, розвитку та вдосконалення інформаційних компетенцій, які є необхідними для ефективного функціонування в умовах сучасного високотехнологічного суспільства [9]. У цьому сенсі інформаційна культура розглядається як форма культури, в якій трансформація інтелектуальних ресурсів відбувається паралельно з перетворенням матеріальних. Основними ресурсами для цього

процесу виступають різні типи знань і інформації, а його результатом є створення інтелектуального продукту, що слугує основою для матеріальної діяльності.

Одним із ключових чинників реалізації інформаційної культури в умовах суспільства знань є сформовані вміння та навички ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій, що репрезентують технологічний підхід. Ці навички виступають інструментальною основою функціонування систем управління знаннями, забезпечуючи можливість пошуку, збереження, трансформації та поширення знань. Водночас ототожнення інформаційної культури виключно з інформаційною грамотністю чи медійною компетентністю, які передбачають лише технічні навички роботи з пристроями, є методологічно обмеженим. Ігнорування гуманітарного виміру інформаційної культури та її редукція до техніко-технологічної складової створює ризики формування культурного суб'єкта споживацького типу — «людини маси», що характеризується стереотипним мисленням і зниженим рівнем духовних та матеріальних запитів.

На аксіологічному рівні інформаційна культура трактується як форма діяльності, яка обумовлюється базовими загальнолюдськими цінностями, світоглядними установками та орієнтаціями. Її зміст включає формування інформаційного світогляду, тобто інтегрованої системи уявлень про природу інформаційного суспільства та місце особистості в ньому. Такий світогляд передбачає наявність переконань, ідеалів, пізнавальних та діяльнісних принципів, що забезпечують цілісне осмислення соціальних процесів і здатність до аналітичного прогнозування наслідків прийнятих рішень.

Формування інформаційної культури безпосередньо пов'язане з реалізацією концепції безперервної освіти, яка охоплює всі етапи життєвого циклу особистості, включаючи інформаційну та медіа-освіту. Їхнім фундаментом має слугувати філософія освіти в умовах інформаційного суспільства, яка спрямована на трансформацію традиційного освітнього простору в інноваційне, ІКТ-насичене освітнє середовище.

Отже, ціннісні засади інформаційної культури в межах суспільства знань орієнтовані на забезпечення соціальної інтеграції, передачу й засвоєння знаннєвого потенціалу суспільства. На рівні особистості інформаційна культура включає світоглядний, моральний, культурологічний, технологічний і комунікативний компоненти. Наявність фахово сформованої інформаційної культури сприяє глибшому саморозумінню індивіда, усвідомленню ним своєї соціальної ролі та здатності до прогностичного моделювання особистісного майбутнього.

Віртуальна реальність демонструє значний потенціал технологічного впливу на культуру, суспільство та індивіда, актуалізуючи процеси, за яких межі між реальним і уявним стираються або інтегруються. У цьому контексті інформаційна культура віртуального простору виконує функцію посередника у взаємодії людини з цифровими, штучно сконструйованими світами, а також репрезентує специфіку занурення суб'єкта у нові інформаційні виміри. З огляду на це, є підстави вважати симуляцію однією з фундаментальних парадигм сучасної культури, а віртуальний простір – її найрепрезентативнішою формою. Інформаційна культура віртуального середовища синтезує минуле, теперішнє та майбутнє, фіксуючи динамічні трансформації як у реальному, так і в ілюзорному світах. Відмінною рисою цього типу культури є широке застосування симулякрів, що сприяє розширенню меж індивідуальної свободи та творчої самореалізації, але водночас породжує ризики безвідповідальності, втрати автентичності та знеособлення комунікації [80, С.79].

Функціональний вимір інформаційної культури відіграє ключову роль у її світоглядному осмисленні. Як динамічне соціокультурне явище, інформаційна культура забезпечує процеси накопичення, збереження і трансляції знаннєвого капіталу людства, поєднуючи інноваційне освоєння інформаційної реальності з інституціоналізованим досвідом минулих поколінь. Оскільки технологічні інновації зазвичай випереджають рівень сформованої інформаційної культури, актуалізується потреба у постійному її

оновленні як реакції на глобальні цивілізаційні виклики. У зв'язку з ускладненням інформаційних потоків розширюється й функціональна сфера інформаційної культури як системоутворювального чинника соціальної комунікації. На різних етапах розвитку вона виступає інструментом інтеграції різних форм знань, зумовлюючи диференціацію між науковим і повсякденним пізнанням та сприяючи формуванню спеціалізованих рівнів інформаційної культури [60].

У добу дописемної (усної) культури ключовими функціями інформаційної культури були: світоглядна — формування уявлень про довкілля крізь призму домінуючої соціальної позиції; культуротворча — здатність продукувати матеріальні й духовні артефакти; інформаційна — управління інформаційними потоками відповідно до наявних навичок; та регулятивна — впорядкування соціальних зв'язків через контроль доступу до інформації як елементу владної ієрархії.

З появою друкованої культури, орієнтованої на використання національних мов, значно зросли вимоги до інформаційної культури як окремого індивіда, так і суспільства в цілому. При цьому комунікаційні потоки набули не лише вертикального (ієрархічного), а й горизонтального характеру — через розвиток приватного книговидавання, доступ до бібліотек, створення музеїв та архівів. Це зумовило подальше розширення функціональної спрямованості інформаційної культури як у межах соціальної системи, так і стосовно її взаємодії з зовнішнім середовищем. До вже існуючих функцій долучилися: освітня (індивідуальний доступ до знань незалежно від соціального статусу), комунікативна (поширення письмових видань, розвиток традицій листування), та меморативна (збереження соціальної пам'яті через інститути бібліотек, архівів і музеїв).

Передача спеціалізованих знань, умінь і навичок у межах певної професійно орієнтованої спільноти визначає технологічний аспект функціонування інформаційної культури як складової професійної культури соціальної групи. У цьому контексті інформаційна культура постає як

механізм інтеграції, що забезпечує зв'язок між різними формами знань, сприяючи їхній диференціації – зокрема, між емпіричним (повсякденним) і теоретичним (науковим) знанням – та професійному розмежуванню рівнів її розвитку. На певному етапі відбувається формування інформаційного світогляду, який задає ціннісно-сміслові орієнтири індивіда в інформаційному середовищі та виявляється у його інформаційній поведінці, що передбачає свідоме перетворення інформаційних потоків на нове знання [60, с. 79].

У контексті становлення глобального мережевого суспільства інформаційну культуру доцільно розглядати як самоорганізовану систему, розвиток якої відбувається відповідно до синергетичних принципів. Така система перебуває у постійному стані динамічної нестабільності внаслідок безперервного надходження інформаційних потоків. Домінантні функції інформаційної культури – світоглядна, культуротворча, інформаційна, регулятивна, освітня, технологічна, а також функція збереження соціальної пам'яті – у віртуальному просторі набувають нового змісту та взаємної інтеграції.

У межах віртуального мережевого суспільства, спираючись на праці Є. Грязнової, А. Треушнікова та А. Гончарука [5], виокремлюється трансформаційна функція інформаційної культури. Сучасна інформаційна культура формує нові моделі соціалізації, що ґрунтуються переважно на опосередкованій комунікації між соціальними суб'єктами, внаслідок чого соціальний досвід втрачає зв'язок зі своїм носієм. Цей процес супроводжується ущільненням соціального часу і простору, що, в свою чергу, зумовлює прискорене знецінення соціального досвіду ще до його повноцінного засвоєння, потребуючи постійної переоцінки світоглядних орієнтирів і цінностей.

Як зазначає М. Yolande [25], інформаційна сила виявляється у здатності до перерозподілу ресурсів, їх організації та використання, що охоплює як практичні навички, так і знання. Відповідно, інформаційна культура виступає

каталізатором соціальних змін та індикатором потенційного розвитку як окремої особистості, так і суспільства загалом.

На суспільному рівні ціннісні засади інформаційної культури визначаються «здатністю оволодіння культурними смислами інформаційного суспільства, які трансформуються національно-культурним менталітетом (системою світосприйняття, світорозуміння), традиціями (здійсненого відбору минулих і актуальних норм, цінностей, ідеалів як символів ідентичності) і тезаурусу (попередньої поінформованості, ступеня розвитку, здатності сприймати й генерувати інформацію)». На національному рівні інформаційна культура проявляється у формі «самоідентифікації нації через сформовану систему соціально-комунікаційних інститутів, які забезпечують накопичення та ефективне функціонування національних інформаційних ресурсів», і доповнюється формуванням «національної культури як сукупності традицій, цінностей і правил поведінки, спільних для представників однієї нації» [57 С.83].

Таким чином, інформаційна культура, будучи самоорганізованою динамічною системою, є не лише засобом комунікації чи пізнання, але й ключовим чинником, що визначає суспільну роль людини, її здатність до відповідального і критичного мислення. Отже, її осмислення у філософському контексті потребує міждисциплінарного підходу, що враховує як гуманітарні, так і техніко-технологічні аспекти культури, а також роль особистісної автономії в умовах інформаційної взаємозалежності.

3.2. Роль медіакультури у протидії світоглядним загрозам сучасності

Глобальні виклики цифрової епохи, в якій інформація набуває статусу ключового ресурсу влади, формують нову соціокультурну реальність — техногенну електронну медіасферу. У цьому контексті засоби масової інформації виступають не лише каналом трансляції повідомлень, а й каталізатором соціальних змін та інструментом конструювання соціальних міфів, які трансформують сприйняття дійсності відповідно до ідеологічних запитів владних структур. Активізація масового медійного впливу зумовлює зростання актуальності філософського аналізу феномену медіакультури, зокрема в аспекті масифікації суспільної свідомості.

Серед найбільш критичних явищ медіапростору варто виокремити інформаційну кризу сучасності, що виявляється як у кількісному перенасиченні інформацією, так і в її якісній деградації: фрагментарності, мозаїчності, тенденційності та проблемній достовірності. Додатковим викликом є цифрова нерівність, яка призводить до нової соціальної стратифікації в інформаційному суспільстві.

Особливої уваги потребує феномен рекламного дискурсу, який, завдяки маркетинговим стратегіям медіаіндустрії, набуває провідної ролі у формуванні символічного простору. Реклама моделює соціальну реальність за принципами гіперреальності та симуляції. В умовах медіаконвергенції, що охоплює технології, формати та аудиторії, спостерігається зростання інтенсивності медіаспоживання, особливо серед молоді. «В організації сучасної медіасфери яскраво виражена дія принципу конвергенції, коли поліфункціональність веде до зростання інтенсивності споживання медіа, особливо серед молоді, яка демонструє здатність виконувати на сучасних мультимедійних пристроях кілька справ одночасно. Конвергенція змінює відношення між наявними технологіями, галузями, ринками, жанрами та аудиторією. Конвергенція змінює логіку роботи медіаіндустрії та споживання новин і розваг. Споживачі навчаються, як використовувати різноманітні

медіатехнології для посилення свого контролю над медіа та взаємодії з іншими споживачами» [70, С.9-10]

В означених умовах особливо небезпечною стає пропаганда, що орієнтується на завоювання довіри суспільства, повторення простих для сприйняття ідей, використання символів та пов'язування їх із заявами пропагандистів, спотворення і приховування «невигідних» фактів, обман, цензура. Ф. Золманн вважає, що «головною метою пропаганди є захист державно-корпоративної влади від загрози суспільного розуміння та участі» [26]. Інструментами пропаганди є навіювання, використання авторитету, гасел, непряме формулювання ідей, звертання до архетипічних бажань суспільства.

У контексті стрімкого розвитку сучасних технологій медіапростір охоплює всі сфери суспільного життя, що зумовлює формування світоглядних орієнтацій особистості через призму медіакультури як складової частини загальної інформаційної культури. Масовий вплив медіакультури на формування інформаційного суспільства детермінований специфікою соціокультурного середовища, в якому формується і транслюється медіаконтент. Це, у свою чергу, вимагає філософського осмислення стратегій медійної міфотворчості як чинника масифікації суспільної свідомості.

Феномен медіакультури перебуває на перетині низки наукових дисциплін, що обумовлює необхідність міждисциплінарного підходу до його вивчення. У філософському контексті медіакультура постає як форма соціально активної діяльності, спрямованої на продукування, передавання й осмислення інформаційних смислів у медійному полі. Культурологічний підхід розглядає її як специфічну форму культури інформаційного суспільства, яка функціонує як транслятор культурних цінностей. Згідно з інформаційним підходом, медіакультура включає в себе сукупність інформаційно-комунікаційних засобів і ресурсів, а атрибутивна перспектива розглядає її як носія соціально значущої інформації, що наділена атрибутивними властивостями.

Медіакультура постає як сукупність засобів інформаційно-комунікаційної діяльності, що виникли в процесі культурно-історичного розвитку людства. Вона виконує важливу функцію формування суспільної свідомості та соціалізації особистості. Її відмінність від традиційних культур полягає в високому рівні технологічної оснащеності, що забезпечує масове охоплення аудиторій та глобальне тиражування культурних продуктів. Таким чином, медіакультура функціонує як регулятор масової свідомості, формуючи символічне середовище взаємодії між суспільними підсистемами. Вона є культурою зображень, звуків та віртуалізованих смислів, які поширюються за допомогою технічних засобів, а її міфотворча функція реалізується через посередницьку роль у комунікації між владними структурами та соціумом.

Медіакультура постає як метакультурне утворення, притаманне інформаційному та постінформаційному суспільству, яке функціонує як продукувальна система масового контенту, орієнтованого на широкі верстви аудиторії. Вона являє собою візуально орієнтовану форму культури, що транслюється за допомогою технічних засобів і створює віртуалізовані ціннісні орієнтири та смислові конструкції. Як форма технокультури, медіакультура продукує власні артефакти і змісти, які спрямовані на масову аудиторію, водночас здійснюючи вплив на ментальні моделі сприйняття людини. У контексті становлення цифрової медіареальності культура постмодерну еволюціонувала до нового етапу, у якому домінуючу роль відіграють технічні та цифрові засоби комунікації.

У широкому значенні медіакультуру слід розглядати як комунікативне середовище, що забезпечує взаємодію між соціальними підсистемами шляхом механізмів символічного обміну. У вузькому розумінні вона виступає механізмом культурної діяльності, який реалізує візуально-символічні репрезентації внутрішніх образів через медіаформи. Її характерною рисою є семіотична природа, зумовлена технічними властивостями засобів передачі: високою щільністю інформаційного контенту, оперативністю його відтворення, легкістю сприйняття, масовістю й доступністю.

У «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» медіакультура визначена як «культура сприймання і виробництва соціальними групами та соціумом у цілому сукупності інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, технологій комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передавання інформації. На особистісному рівні медіакультура означає здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі, здійснювати ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію інформаційної поведінки» [53].

Змістовний аспект медіакультури полягає у використанні знакових систем – «текстів», що кодують соціальну інформацію. Їхнє розуміння передбачає інтерпретацію прихованих смислів, закладених у культурних продуктах, оскільки лише осмислений текст набуває культурного значення. Відтак медіакультура функціонує на двох взаємопов'язаних рівнях: суспільному – де здійснюється ретрансляція культурних кодів, адаптованих до архетипічних уявлень суспільної свідомості, та індивідуальному – як система інтерпретаційних засобів, що дозволяють суб'єктові здійснювати смисловий аналіз комунікативних повідомлень [59].

У науковому дискурсі соціально-комунікаційний вимір медіакультури характеризується реалізацією низки функцій, серед яких провідними є: інформативна (розповсюдження соціально значущої інформації), комунікативна (забезпечення міжкультурного діалогу), інтеграційна (створення передумов для соціального консенсусу), аксіологічна (формування системи суспільних цінностей), релаксаційна (задоволення потреб у фізичному та психологічному відновленні), нормативно-ідеологічна (засвоєння соціального досвіду через норматизовані моделі) та міфотворча (конструювання та поширення соціальних міфів).

На відміну від культур попередніх історичних епох, медіакультура вирізняється високим рівнем технічної оснащеності, що дозволяє не лише залучати до медіапроцесів широкі маси, а й забезпечувати глобальне тиражування інформаційних продуктів, чинячи значний вплив на формування

масової свідомості. Масова свідомість постає як специфічна, синтетична форма суспільної свідомості, що відображає соціальну дійсність на буденному рівні через засвоєні стереотипи, здатні набувати деструктивного характеру. Її структура містить два основні рівні: емоційно-чуттєвий (афективні реакції соціальних груп) та сенсоутворювальний (набори установок, міфів і стереотипів).

Сприйнятливність соціальної маси до інформаційного впливу, зокрема до навіювання, перетворює індивіда на пасивного споживача медіаповідомлень, що зумовлює втрату критичного мислення. Міфотворча функція медіакультури реалізується через її посередницьку роль між владними структурами та суспільством, що супроводжується застосуванням інструментів ігрової комунікації, піар-технологій і технік нав'язування символічних конструктів. У контексті техногенної медіареальності, створеної засобами телекомунікації, встановлюється новий символічний порядок, який формує рамки сучасної соціальної комунікації. Ідеологічна складова масової свідомості, опосередкована масовою комунікацією, трансформується у стереотипи, що слугують інтересам домінуючих владних наративів.

В.Якубіна розкриває масову людину індустріалізму як таку, що «звикла до ідеологій, маніпуляцій та фальшивих інтерпретації символів й нечесних «правил гри», що втратила потяг до справжньої комунікації і до діалогу». Відтак, одновимірність, людини, з позиції В. Якубіної, є «симптомом хвороби» масової індустріальної цивілізації, водночас, одномірність є викликом кожній людині: у масовому суспільстві відбувається втрата самоідентифікації й виникає «хибна ідентифікація» себе із іншими людьми та оточуючим середовищем загалом [101, С.9].

Серед негативів впливу медіакультури на систему духовних цінностей суспільства, опираючись на дослідження Л. Ороховської, можливо виділити появу значних обсягів недостовірної інформації у глобальних соціальних мережах; руйнування традиційного укладу життя, духовного потенціалу людини; формування «мозаїчної», «калейдоскопічної» свідомості та культури;

підміна реального життя його віртуальним симулякром; еклектизація культурного життя; зниження ролі цінностей національних культур, посилення децентралізації медіапростору країн тощо» [75, С. 6].

У сучасному інформаційному суспільстві глобальний вплив мас-медіа на формування світоглядних орієнтацій молодого покоління зумовлює актуальність розвитку медіаосвіти як цілісного дослідницького процесу. Цей процес передбачає використання аналітичних інструментів, спрямованих на розвиток критичного мислення, формування громадянської відповідальності та здатності до активного протистояння маніпулятивним впливам у контексті сучасних інформаційних викликів і загроз.

Ефективне формування медіаосвіти загалом та медіаграмотності як її складової в сучасному освітньому процесі базується на використанні інтерактивних педагогічних методів, що передбачають активне впровадження цифрових технологій та медіаінструментів. Застосування проєктних форм навчання, зокрема створення учнями відеоконтенту, подкастів, блогів або участь у діяльності шкільних медіастудій, сприяє не лише засвоєнню теоретичних знань, але й розвитку практичних навичок, необхідних для ефективної комунікації, самоосвіти та творчого самовираження в інформаційному середовищі [10].

Разом з тим, розвиток медіаграмотності не обмежується оволодінням технічними навичками та навичками критичного мислення. Важливим складником є формування соціально відповідального ставлення до використання медіа та дотримання етичних норм цифрової комунікації. Це передбачає розуміння основ авторського права, конфіденційності, етичної взаємодії, а також готовність протистояти фейковій інформації, маніпуляціям, кібербулінгу та іншим деструктивним проявам у цифровому просторі. Таким чином, сучасна медіаосвіта орієнтована на цілісне виховання громадянської свідомості, яка забезпечує стійкість до інформаційних впливів і сприяє утвердженню відповідального інформаційного поведінкового патерну.

М. Кириченко вважає, що «впровадження в навчальний процес має бути максимально інтегрованим та адаптованим до потреб сучасного суспільства. У цьому контексті перспективним є розвиток методик, що спираються на ігрові та інтерактивні форми навчання, адже вони здатні поглибити зацікавленість учнів та підвищити ефективність освітнього процесу. Створення та обговорення медіапроектів, таких як подкасти, відео чи блоги, дозволяє учням не тільки отримати важливі знання, але й розвинути навички креативного мислення, які необхідні для успішної соціалізації та формування громадянської відповідальності» [50].

У науковому дискурсі, як зазначає дослідницький колектив під керівництвом М. Дежа, розвиток Інтернет-технологій зумовив істотні трансформації у сфері інформаційних компетенцій, сприяючи водночас еволюції цифрових навичок. Ці компетенції розглядаються у тісному зв'язку з інформаційною та медіаграмотністю, формуючи інтегративну тріаду. Під цифровими компетенціями розуміють сукупність навичок, що охоплюють доступ до цифрового контенту, його фільтрацію, оцінювання, створення, програмування та обмін, тобто – це комплексні вміння, необхідні для ефективного функціонування в комп'ютеризованому інформаційному середовищі [3].

Позиція Н. Завадської та М. Ігнатюк акцентує на тому, що інформаційна компетентність включає не лише технологічні аспекти пошуку інформації, але й передбачає критичний її аналіз, осмислення, а також раціональне використання різноманітних інформаційних ресурсів. Така компетентність забезпечує виконання завдань у різних сферах життєдіяльності та сприяє впевненій навігації в інформаційному просторі [42].

Медіа слід розглядати не лише як канали передачі інформації, а як специфічне соціокультурне середовище, у межах якого створюються, естетизуються та транслуються культурні коди. Це середовище опосередковується структурою влади, яку можна охарактеризувати як культурно-інформаційну матрицю – систему монополізованих

комунікативних практик, що поступово набувають ключової ролі у підтримці соціального порядку. Як зазначав Н. Луман, парадоксальність функціонування медіа полягає в тому, що, попри усвідомлення ймовірності маніпуляцій, суспільство все одно змушене спиратися на інформацію, яку вони продукують, навіть якщо до неї прикріплено маркер недовіри [68].

Окрему загрозу становить логіка функціонування сучасних ЗМІ за принципом сенсаційності, яка провокує гіпертрофоване відтворення нового як самоцілі. У цьому контексті феномен «керування трендом» у соціальних мережах перетворюється на потужний інструмент інформаційного впливу. Трендові теми, виходячи за межі цифрового середовища, стають чинниками міжкластерної комунікації, що можуть використовуватися зловмисниками для маніпуляцій, у тому числі з метою легітимізації інформації через подальше включення її висвітлення в основних ЗМІ [7].

У контексті домінування економічних інтересів транснаціональних корпорацій у сфері цифрових медіа Н. Зражевська виокремлює поняття медіапримусу та медіаконтролю як інструментів соціального впливу, що реалізуються через державні та комерційні структури. У межах цифрової конвергентної реальності такі інструменти формують нову аудиторну модель – фрагментовану, віртуалізовану, занурену у гіперреальність, де повсякденні практики формуються під впливом мультимедійного контенту, позначеного перформативністю та хаотичністю. Медіаконтроль реалізується через механізми продукування згоди, утвердження ідеологем плюралізму, свободи преси та об'єктивності, а також через застосування стратегій маргіналізації та відволікання уваги [46].

Таким чином, можемо зазначити, що медіакультура є метакультурною структурою, що відображає фундаментальні трансформації сучасного соціуму в умовах цифрової цивілізації. Вона виступає як продуцент масового змісту для масової аудиторії, формуючи нові способи соціальної комунікації, ідентичності та самосвідомості.

3.3. Цифрова культура як світоглядний орієнтир цифрової доби

Розвиток інформаційно-технологічного середовища здійснює значний вплив на трансформацію світоглядних орієнтацій та формування цифрової ідеології сучасної особистості. У сучасних умовах наука відкриває перед суспільством широкі перспективи та потенційні переваги, реалізація яких передбачає оволодіння цифровою культурою як невід’ємним елементом новітнього соціокультурного устрою. Цифровий світогляд і цифрова ідеологія, будучи ключовими складниками цифрової культури, характеризуються високим інформаційно-комунікаційним і когнітивно-інноваційним потенціалом, що охоплює різноманітні сфери – від удосконалення особистісного життя, розвитку електронної інфраструктури та фінансових систем до використання роботизованих медичних технологій і систем штучного інтелекту в галузі діагностики.

За М. Кириченком, саме зазначений розвиток цифрових технологій вимагає формування цифрової грамотності як фундаментального інструмента адаптації індивіда до цифрового середовища. Саме тому цифровий світогляд та цифрова ідеологія, що є невід’ємними складниками цифрової культури, мають глобальний інформаційно-комунікаційний та інтелектуально-інноваційний потенціал, що «включає все - від покращення нашого особистого життя, електронних мереж і фінансових ринків до хірургічних робіт і систем діагностик на основі штучного інтелекту» [50].

Концепт «цифрової грамотності» пройшов декілька еволюційних етапів – від ІКТ-грамотності до опанування новітніми медіа. У соціальному вимірі цифрова грамотність розглядається як фактор розширення можливостей особистості в контексті її активної участі в усіх сферах суспільного життя.

Водночас освітня практика виявляє низку ускладнень, зокрема: мовні бар’єри, низький рівень навігаційних навичок, обмежену мотивацію студентів, складність сприйняття мультимедійного контенту. Опанування цифрових технологій вимагає відповідного рівня технічної компетентності, зокрема в

контексті використання багаторівневих цифрових інструментів, аналітичного пошуку, збору та обробки даних. Водночас, дослідники звертають увагу на деструктивний вплив цифрового середовища на молодь, зокрема у вигляді девіацій поведінки та ерозії соціальних норм. У зв'язку з цим ефективно навчання цифровій грамотності потребує колективної взаємодії педагогів, наявності методичних орієнтирів, а також формування атмосфери взаємної довіри між викладачами та здобувачами освіти.

Загалом, поняття цифрових компетенцій використовується у більш вузькому контексті як ефективне використання інформаційно-комунікаційних технологій, що передбачає використання різноманітних технічних, когнітивних та соціологічних навичок для виконання завдань та вирішення проблем у цифровому середовищі. Цифрові компетенції включають в себе навички використання, доступу, фільтрації, оцінки, створення, програмування та обміну цифровим вмістом – іншими словами, це набір конкретних навичок та компетенцій, необхідних для пошуку та обробки інформації в комп'ютеризованій формі. Також вважається важливими вміння керувати, захищати, розпізнавати та використовувати програмне забезпечення. У більш широкому контексті цифрові компетенції — це комплексна концепція, яка включає інформаційну та дата-грамотність, комунікацію та співпрацю, медіаграмотність, створення онлайн-контенту, онлайн-безпеку, а також застосування критичного мислення та інновацій з онлайн-інструментами і технологіями. Цифрові компетенції охоплюють не лише інформаційні та комунікаційні засоби і навички, пов'язані з технологіями, а й поведінку, що стосується інформаційно-комунікаційного середовища в Інтернеті, зокрема, відповідального, етичного та безпечного використання та поширення інформації, а також розробки творчих та інноваційних підходів використання цифрових медіа для навчання, роботи та участі у повсякденному житті.

Підтримуємо позицію Н. Рябець та І. Тимків, що зміст цифрової компетенції формують наступні три складові: «світогляд (усвідомлення ролі цифрових технологій у сучасному світі; осмислення причинно-наслідкового

зв'язку у процесах цифрового перетворення; розуміння співвідношення цілей і пріоритетних завдань процесу цифровізації економіки); знання (спектру можливостей, лімітів, наслідків та ймовірних ризиків користування інформацією; базових принципів, набору механізмів та логіки, які лежать в основі цифрових технологій; основоположного базису функціонування різного роду гаджетів, програм, застосунків та мереж); навички (практичне застосування цифрових технологій задля забезпечення повноцінного й активного життя та діяльності; фільтрування потоків інформації та критичного ставлення до даних; захисту інформації; забезпечення ідентичності; використання інформаційних технологій для виконання креативних видів робіт)» [88, С.176 - 177].

Цифрові компетенції сприяють формуванню цифрового капіталу, що охоплює технологічні ресурси та інтелектуальні цифрові здібності, які можуть бути накопичені та обміняні на соціальні, культурні чи економічні вигоди. Особливу увагу слід приділити опису цифрового капіталу як ресурсу, що дозволяє перетворювати одну форму капіталу в іншу через використання цифрових засобів. Зокрема, цифровий капітал відкриває можливості для конвертації онлайн-діяльності в конкретні переваги в офлайн-просторі, такі як покращення кар'єрних перспектив, розширення соціальних мереж тощо, що, в свою чергу, сприяє подальшому накопиченню соціального, культурного або економічного капіталу.

Згідно з дослідженнями М. Кириченка, технологічні досягнення, які сприяли розвитку цифрової культури, значно прискорили прогрес у цій сфері. Це включає відкриття у галузях геноміки, синтетичної біології, нейронауки, штучного інтелекту (ШІ), матеріалознавства, теорії аналізу і обробки даних та аналізу політики, заснованої на фактах, що нині активно розвиваються і слугують підтвердженням формування цифрового світогляду та цифрової ідеології. Ці досягнення створюють основи для цифрового прогресу [50, С.39].

Одним з ефективних засобів медіа маніпуляцій з використанням цифрових технологій, на думку А. Ядлін-Сега та Ю. Оппенгейма, стають

діпфейки (Deepfakes), які використовують алгоритми штучного інтелекту для синтезу аудіовізуальних продуктів у маніпульовані медіа-елементи, зокрема, відео, що змінюють образи та поведінку людей, створюючи фальшиві реальності, які сприймаються як правдиві [23].

С. Карнускос пов'язує явище діпфейків із цифровими медіа, зокрема соціальними мережами, через які вони здатні охоплювати широку аудиторію. Оскільки текст, зображення, відео та звук є основними елементами комунікації в публічній сфері, наслідки цього явища для її впливу є суттєвими. Для протидії діпфейкам можуть бути використані технологічна грамотність і критичне мислення — навички, які необхідно формувати в суспільстві. Цифрова медіаграмотність може сприяти більш відповідальному підходу до використання соціальних медіа та виступати як важливий інструмент у боротьбі з поширенням фальшивої інформації [8].

Таким чином, цифрова культура є ключовим чинником, який формує нові світоглядні парадигми сучасної людини, адже сприяє розвитку нових форм комунікації, медіаграмотності та здатності орієнтуватися в умовах інформаційних загроз. Вона також дає змогу індивідуумам реалізовувати свої творчі та інтелектуальні можливості, зокрема завдяки розвитку цифрового капіталу, що дозволяє трансформувати онлайн-діяльність у реальні соціальні, культурні або економічні вигоди. Цифрова культура не лише дає можливість використовувати технології для досягнення практичних цілей, а й формує нові етичні та соціальні орієнтири в умовах сучасної цифрової доби.

Висновки до третього розділу

- У філософському вимірі проблема світоглядних орієнтирів людства цифрової доби постає як виклик антропологічного, культурного та аксіологічного характеру. Сутність цього виклику полягає у радикальній трансформації структур людської свідомості та системи цінностей під впливом цифрових технологій, що детермінують нові модуси пізнання, комунікації й самоідентифікації. У центрі даної проблематики — формування нової інформаційної культури, що спирається на принципи критичного мислення, усвідомленого споживання інформації, цифрової етики та онтологічної відповідальності суб'єкта.
- Світоглядні засади інформаційної культури цифрової доби охоплюють не лише технічну обізнаність, а й глибинне розуміння смислових, етичних та екзистенційних вимірів інформаційної взаємодії. Медіакультура в цьому контексті має бути розглянута не лише як сукупність технологічних та інформаційних практик, а передусім як філософська проблема буття культури в умовах дигіталізованої, глобалізованої та симулятивної реальності, адже виконує подвійну функцію: з одного боку, вона є джерелом впливу і навіть маніпуляції, здатною формувати хибні уявлення про світ, з іншого — виступає як інструмент світоглядної рефлексії, здатний сприяти розвитку критичної свідомості, медіаграмотності та культурного імунітету.
- Цифрова культура, що формується на перетині технологічного розвитку й гуманітарного осмислення, постає як новий світоглядний орієнтир, що трансформує традиційні уявлення про істину, свободу, суб'єктність і межі людського досвіду. Саме в цій культурі зосереджується потенціал для подолання інформаційного нігілізму, маніпулятивного спотворення реальності та духовного спустошення, характерних для доби постправди й цифрової симуляції.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз основних наукових підходів до проблеми цифрової доби свідчить про те, що сучасна гуманітаристика формує цілісну аналітичну матрицю для осмислення глибоких трансформацій у суспільстві, культурі, комунікації та ідентичності людини. Ключовими аналітичними одиницями цього поля виступають такі поняття, як цифрове суспільство, цифрова доба і цифрова людина, які відображають структурні, часові та антропологічні виміри цифровізації. Цифрове суспільство — це новий тип соціальної організації, де цифрові технології формують базові інститути, а комунікація, праця, освіта, культура й особисте життя переносяться у віртуальні середовища.

2. Поняттєво-категоріальне поле досліджень цифрової доби є міждисциплінарним, відкритим і динамічним. Воно потребує постійного уточнення, оновлення та поглибленої філософської, соціологічної, правової й культурологічної рефлексії. Поняття цифрового світогляду відображає зміни у способах пізнання, ціннісних орієнтаціях та ідеологіях сучасної людини, яка існує в умовах глобальної цифрової трансформації та масового оцифрування реальності. Ці процеси визначають потребу у формуванні цифрових компетентностей, що стають базовою умовою успішної соціалізації та професійної самореалізації. Особливе значення мають феномени соціальних мереж і цифрового розриву. Перші виступають новими просторами ідентичності, взаємодії та маніпуляції, другі — поглиблюють соціальну нерівність між цифрово включеними та виключеними. Нарешті, виклик гібридної війни в цифрову добу підкреслює, що цифровізація не є виключно технічним чи комунікаційним явищем, а стає інструментом політичного впливу, контролю й агресії.

3. Філософський вимір цифрової доби як простору знань відкриває нові горизонти осмислення трансформацій, що відбуваються у способах продукування, передачі, збереження та використання знання. Цифрова доба актуалізує переосмислення онтології та епістемології знання, адже відміну від

індустріального суспільства, де знання розглядалося як фіксований ресурс, цифрове суспільство вимагає його розуміння як динамічного процесу, що постійно оновлюється через взаємодію індивідуального та колективного досвіду, інформації й ціннісних настанов. Цифровий простір створює потенціал для демократизації знань, але водночас породжує загрози інформаційного перенасичення, фрагментації, маніпуляцій і цифрової нерівності. У цьому контексті знання має філософський статус не лише як інформаційна категорія, а як соціокультурна форма, що визначає якість людського буття. Цифрова доба формує умови для глобального «екосередовища знання», де філософія виконує метааналізуючу функцію — забезпечує критичне осмислення механізмів формування знання, його ціннісних засад і впливу на соціальні практики.

4. У сучасних умовах цифровізації суспільства інтернет-простір, зокрема соціальні мережі, трансформувався у потужний соціальний інститут, який здійснює значний вплив на формування особистості, її соціальні орієнтири та поведінкові моделі. Світоглядні орієнтири покоління цифрової доби формуються в умовах радикальних змін у способах комунікації, пізнання, соціалізації та самореалізації. Цифрове середовище стало не просто технологічним тлом сучасного буття, а новою онтологічною реальністю, в якій відбувається становлення особистості та її ціннісних координат. Покоління, що виросло в умовах цифрової епохи демонструє інші способи мислення, сприйняття часу, простору, ідентичності й істини, ніж попередні покоління. Соціальні мережі як середовище візуально-медіатизованої реальності для покоління цифрової доби посилюють роль емоцій, образів і символічного капіталу, що трансформує механізми формування переконань і вірувань. У цих умовах центральним орієнтиром стає не стабільність і спадковість, а адаптивність, мобільність, гнучкість мислення та здатність до багаторівневої взаємодії. Світогляд в умовах цифрової доби набуває “мережевого” характеру — гнучкого, гібридного, часто суперечливого, який потребує філософської рефлексії щодо меж свободи, відповідальності та ідентичності. Тому

покоління цифрової доби потребує переосмислення традиційних підходів до формування світогляду. У центрі мають бути інтеграція гуманістичних цінностей, розвиток критичного мислення, цифрової етики, що дозволить зберегти цілісність людини в умовах цифрової трансформації.

5. Світоглядні виклики, спричинені функціонуванням соціальних мереж у цифрову добу, мають глибокий філософський, антропологічний та культурологічний характер. Ці цифрові платформи перетворилися з інструментів комунікації на глобальні середовища впливу, що формують нові моделі пізнання, самоідентифікації, соціалізації та ціннісної орієнтації особистості. Соціальні мережі стали платформою не лише для комунікації та самовираження, а й для вторинної соціалізації, у процесі якої транслуються нові гуманітарні стандарти, цінності та норми. Проте одночасно з позитивними аспектами цифрового середовища спостерігається й низка деструктивних проявів, зокрема кібербулінг, мова ворожнечі, інтернет-залежність та ідеалізація реальності. Зокрема, феномен самопрезентації у соціальних мережах сприяє створенню ідеалізованих образів, що викликає викривлене сприйняття реальності у користувачів і негативно позначається на їхньому психічному стані. У цьому контексті особливої ваги набуває розвиток критичного мислення та цифрової грамотності, що дозволяють адекватно сприймати інформацію, протидіяти деструктивним впливам і зберігати психологічне благополуччя в умовах постійної присутності у віртуальному середовищі.

6. Світоглядні небезпеки гібридних війн у цифрову добу становлять комплексну загрозу цілісності людського сприйняття світу, системи цінностей, орієнтирів пізнання та моральної відповідальності. У гібридних конфліктах, де ключову роль відіграють не лише військові засоби, а й інформаційно-комунікаційні технології, відбувається прицільний вплив на свідомість особистості, її світоглядну матрицю. Пропаганда, дезінформація, маніпулятивні алгоритми соціальних мереж, фейкові новини та бот-мережі стають головними інструментами новітніх форм агресії, які підривають основу

критичного мислення, руйнують суспільну довіру та знецінюють поняття істини. У цифрову добу відбувається ерозія традиційних механізмів формування світогляду, зокрема освіти, науки, культури. Їхнє місце поступово займає гібридна інформаційна реальність — багаторівнева, суперечлива, емоційно перенасичена, часто спрямована на фрагментацію колективної свідомості. В результаті — формується стан постправди, в якому зміст поступається ефектності, а переконання — емоційним реакціям. Світоглядні небезпеки гібридних війн полягають також у створенні когнітивного хаосу, коли людина втрачає здатність розрізняти реальне та віртуальне, істину й маніпуляцію. Це підриває основи громадянського суспільства, знижує рівень соціальної згуртованості та відкриває простір для антидемократичних практик. Протидія світоглядним загрозам гібридних війн передбачає розвиток цифрової етики, медіаграмотності, зміцнення інституцій освіти та культури, а також філософське осмислення нових викликів для людської свободи, ідентичності та свідомості в умовах цифрової доби.

7. Віртуальний простір, як нова форма буття культури, радикально трансформує механізми соціалізації, комунікації та збереження соціальної пам'яті, створюючи нові умови для формування інформаційного світогляду. При цьому інформаційна культура постає не лише як сукупність технологічних навичок або інструментальних умінь, а як складна багаторівнева структура, що інтегрує аксіологічні, світоглядні, комунікативні, освітні та культуротворчі компоненти. Її формування зумовлено як історичним розвитком суспільства, так і необхідністю осмислення й засвоєння стрімких змін в інформаційному середовищі. Інформаційна культура в умовах цифрової реальності виконує трансформаційну функцію, сприяючи адаптації людини до мінливих умов інформаційного обігу, що супроводжується зміною ціннісних орієнтацій та способів пізнання.

8. Сутнісною характеристикою медіакультури є її семіотична природа, що реалізується через символічні системи (тексти, образи, звуки), які кодують і транслують соціальну інформацію. Це визначає необхідність

філософського осмислення медіа як новітньої форми буття культури, де розуміння тексту передбачає доступ до глибинних змістів. Медіакультура функціонує у двох вимірах: суспільному — як механізм ретрансляції архетипів колективної свідомості, та індивідуальному — як засіб інтерпретації інформаційних повідомлень, що формує когнітивну автономію особистості в медіа-просторі. Філософська значущість медіакультури полягає в її здатності конструювати нову онтологію реальності, де цифрові коди та віртуальні конструкції витісняють традиційні форми символічного обміну. Це формує новий тип соціального буття — медіатизоване, гіперреальне, візуально доміноване. Медіакультура виступає елементом владної структури, що опосередковує ідеологічний вплив через інститути масової комунікації, підтримуючи контроль над свідомістю через механізми інформаційного споживання, симулякри та культурні коди.

9. Цифрова культура стала визначальним фактором для формування світоглядних орієнтирів у цифрову добу, суттєво впливаючи на всі аспекти сучасного життя. У епоху технологічних революцій і безпрецедентного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, поняття цифрової культури охоплює не тільки здатність до ефективного використання технологій, але й нові форми мислення, поведінки та взаємодії в онлайн-просторі. Цифрова культура є важливим інструментом для формування цифрового світогляду — системи цінностей, уявлень і поглядів, що відображають взаємодію людини з технологіями та інформацією. Цей новий світогляд не лише визначає способи отримання та обробки інформації, а й впливає на соціальні взаємини, економічні процеси і навіть морально-етичні норми. Цифрові компетенції, які включають навички критичного мислення, оцінки та фільтрації інформації, стають основними для здатності адаптуватися до інформаційного суспільства, яке потребує не лише технологічної обізнаності, але й етичної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Barhate B., Dirani K.M. Career aspirations of generation Z: a systematic literature review. *European Journal of Training and Development*. March 2021. DOI: 10.1108/EJTD-07-2020-0124.
2. Curry A., Moore C. Assessing information culture – an exploratory model. *International Journal of Information Management*. 2003. Vol. 23, № 2. P. 91–110. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0268-4012\(02\)00102-0](https://doi.org/10.1016/S0268-4012(02)00102-0).
3. Deja M., Rak D., Bell B. Digital transformation readiness: Perspectives on academia and library outcomes in information literacy. *The Journal of Academic Librarianship*. 2021. Vol. 47, № 5. Article number 102403. DOI: 10.1016/j.acalib.2021.102403.
4. Generation Z within the workforce and in the workplace: A bibliometric analysis. *Frontiers in Psychology*. 2021. Vol. 12. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.736820>.
5. Gryaznova E.V., Treushnikov I.A., Goncharuk A.G. The role of information culture in the formation of a cultural ideal. *Perspectives of Science and Education*. 2020. № 43 (1). P. 379–388.
6. Hoffman F. G. Hybrid warfare and challenges. *Joint Force Quarterly*. Issue 52. 1st quarter 2009. P. 34–39. URL: <http://smallwarsjournal.com/documents/jfqhoffman.pdf> (дата звернення: 20.02.2025)
7. Information warfare in the age of cyber conflict. Routledge, 2020. 26 p.
8. Karnouskos S. Artificial Intelligence in Digital Media: The Era of Deepfakes *EEE Transactions on Technology and Society*. 2020. Vol. 1, № 3. P. 138–147. DOI: <https://doi.org/10.1109/TTS.2020.3001312>.
9. Kisilowska M. Information culture as a new perspective for information science. 2015. URL: <https://www.researchgate.net/publication/280878545> (дата звернення: 10.01.2025). DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.1269.2322>.
10. Kotiash I., Shevchuk I., Borysonok M., Matviienko I., Popov M., Terekhov V., Kuchai O. Possibilities of using multimedia technologies in education. *IJCSNS*

- International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22, № 6. P. 727–732. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.6.91>.
11. Lomachinska I. Value orientations of information culture as a key factor of society information security. *Skhid*. 2018. № 5. P. 34–38;
 12. Milenkova V., Lendzhova V. Digital citizenship and digital literacy in the conditions of social crisis. *Computers*. 2021. Vol. 10, № 40. DOI: <https://doi.org/10.3390/computers10040040>.
 13. Munsch A. Millennial and generation Z digital marketing communication and advertising effectiveness: A qualitative exploration. *Journal of Global Scholars of Marketing Science*. 2021. Vol. 31, № 1. P. 10–29. DOI: 10.1080/21639159.2020.1808812.
 14. Nicholas A.J. Preferred learning methods of Generation Z. *Faculty and Staff - Articles & Papers*. 2020. № 74. URL: https://digitalcommons.salve.edu/fac_staff_pub/74 (дата звернення: 20.01.2025).
 15. Nonaka I., Toyama R. Strategic management as distributed practical wisdom (phronesis). *Industrial and Corporate Change*. 2007. Vol. 16, № 3. P. 371–394. DOI: <https://doi.org/10.1093/icc/dtm014>.
 16. Oliver G. Information culture: exploration of differing values and attitudes to information in organizations. *JourAnal of Documentation*. 2008. Vol. 64, № 3. P. 363–385.
 17. Pichler S., Kohli C., Granitz N. DITTO for Gen Z: A framework for leveraging the uniqueness of the new generation. *Business Horizons*. 2021. Vol. 64, № 5. P. 599–610. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2021.02.021>.
 18. Prudnikova O., Kuznietsov O. Security at information culture: Wouldn't we lose humanity? *Philosophy and Cosmology*. 2018. Vol. 21. P. 107–115.
 19. Schwertner K. Digital transformation of business. *Trakia Journal of Sciences*. 2017. Vol. 15, № 1. P. 388–393. DOI: <https://doi.org/10.15547/tjs.2017.s.01.065>.
 20. Talmon G.A. Generation Z: What's Next? *Medical Science Educator*. 2019. Vol. 29, Suppl. 1. P. 9–11. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40670-019-00796-0>.

21. Toffler A. Power Shift: Knowledge, wealth, and violence at the edge of the 21 century. New York: Bantam Books, 1990. 649 p.
22. Understanding Media and Information Literacy in the Digital Age. UNESCO. URL: https://en.unesco.org/sites/default/files/gmw2019_understanding_mil_ulla_carlsso n.pdf (дата звернення: 17.12.2024).
23. Yadlin-Sega A., Oppenheim Y. Whose dystopia is it anyway? Deepfakes and social media regulation. *The International Journal of Research into New Media Technologies*. 2021. Vol. 27, № 1. P. 36–51. DOI: <https://doi.org/10.1177/13548565209239>.
24. Yolande M. Définition(s) de la culture informationnelle. Béguin A. (dir.). *Rapport final ERTé Culture informationnelle et curriculum documentaire*. Lille 3, Décembre 2010. P. 127–133.
25. Yolande M. Empowering through information culture: participatory culture, a stepping stone? A theoretical reflection. *European Conference on Information Literacy (ECIL)*. Istanbul, Turkey, 22–25 October 2013.
26. Zollmann F. Bringing propaganda back into news media studies. *Critical Sociology* . 2017. Vol. 43, № 3. P. 333–352. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0896920517731134> (дата звернення : 20.02.2025).
27. Асєєва Ю. О. Кіберкомунікативна залежність від соціальної мережі Instagram як проблема сучасної молоді. *Габітус*. 2020. № 14. С. 152–157. URL: <https://repo.odmu.edu.ua:443/xmlui/handle/123456789/8327>. (дата звернення: 17.12.2024).
28. Бірюкова М.В. Технології самопросування в соціальних мережах. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2021. Вип. 89. С.138 – 145
29. Була С.П., Свідерська О.І. Соціальні мережі як інструмент політичної маніпуляції. *Науковий журнал «Політикус»*. 2020. вип. 4. С. 21-25

- 30.Гаврилюк О. П.. Соціальні мережі як чинник культурної адаптації і соціалізації. *Культурологічний альманах*. 2023. №2. С. 225–231. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.31>
- 31.Гаврилюк О., Гнатюк А. Взаємовплив соціальних мереж і масової культури: роль і значення алгоритмів. *Питання культурології*. 2023. № 42, С. 90–101
- 32.Гіденко Є. С. Кібербулінг: насильство в соціальній мережі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Юриспруденція. 2021. № 50. С. 26–29. DOI: 10.32841/2307-1745.2021.50.6.
- 33.Глух М., Гончаренко М. Сутнісне розуміння та природа поняття «гібридна війна» в сучасній доктрині міжнародного права. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2024. 1 (14). С. 197 – 205 DOI 10.33244/2617-4154.1(14).2024.197-205
- 34.Гончаренко К.С. Цифрова людина: фантазм втрати ідентичності. *Філософські обрії*. 2019. Вип. 42. С. 137–140.
- 35.Гоцур О. Соціальні мережі та блоги як інструменти реалізації PR-кампанії. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2021. Випуск 50. С. 196–204
- 36.Гречановська О.В., Мегем О.М., Потапюк Л.М. Вплив соціальних мереж на психологічний стан та самооцінку української молоді. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2023. № 34 (73). 4. С. 60 – 66 DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.4/11>
- 37.Дерев'янка С. Гібридна війна: інформаційно-безпековий вимір. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. Вип. 18. С.101 – 113. DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-18-11>
- 38.Дзьобань О.П. Філософія інформаційних комунікацій : монографія. Харків : Майдан, 2012. 224 с.
- 39.Дзьобань О.П. Цифрова людина як філософська проблема. *Інформація і право* . 2021. № 2. С. 9–19
- 40.Дзьобань О.П., Мануйлов Є.М. Інформаційна безпека в контексті інформаційної культури. *Інформація і право*. 2017. № 1 (20). С. 74–81.

- 41.Добреля О. Історія розвитку соціальних мереж: основні періоди. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 7. С.29 – 36
- 42.Завадська Н., Ігнатюк М. Формування інформаційної компетентності як запорука дотримання академічної доброчесності: роль бібліотеки закладу вищої освіти. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2020. Вип. 5. С. 44–50.
- 43.Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» від 10 серпня 2023 р. № 3321-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-IX> (дата звернення: 27.04.2025).
- 44.Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 27.04.2025).
- 45.Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 р. № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 27.04.2025).
- 46.Зражевська Н.І. Медіа як інструмент медіаконтролю і як засіб соціального примусу. *State and Regions. Series: Social Communications*. 2022. № 1 (49). С. 122–129. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401/2022-1-19>.
- 47.Івашина О.Ф., Івашина С.Ю., Новікова Л.Ф. Окремі аспекти інституціоналізації економічного розвитку цифрового суспільства. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. № 3 (83). С. 188–195.
- 48.Карпчук Н. Медіа як невоєнний метод впливу в гібридній війні. *Суспільні комунікації*. 2018. № 2 (4). С. 41–49.
- 49.Качинська К. Засоби інтернет-комунікацій як важливий інструмент масової маніпуляції свідомістю. *Інформація і право*. 2016. № 4 (19). С.71-84
- 50.Кириченко М.О. Розвиток інформаційно-технологічної сфери та її вплив на формування цифрового світогляду та цифрової ідеології сучасної людини. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2019. Вип. 77. С. 35–46. DOI: <https://doi.org/10.30839/2072-7941.2019.177704>.

- 51.Кібік О., Корнілова О., Кузнєцова Л. Відповідальність економічних агентів у процесі забезпечення сталого розвитку цифрового суспільства. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 9 (37). С. 197–207.
- 52.Коломієць О., Бондаренко Г., Головата О. «Цифрова доба»/інформаційне суспільство: виклики для педагогіки. *Наукові записки*. 2020. Вип. 190. С. 104–109. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2020-1-190-104-109>.
- 53.Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/> (дата звернення: 12.02.2025).
- 54.Кулеба Д. Війна за реальність: як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. Київ : Книголав, 2019. 320 с.
- 55.Литвиненко О.В. Інформаційні впливи та операції. Теоретико-аналітичні нариси. Київ : НІСД, 2003. 240 с.
- 56.Літвін К., Зінченко В. Вплив соціальних мереж на світогляд та поведінку молоді. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (ДДУВС, 10.05.2024). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 213–217.
- 57.Ломачинська І.М., Бондар Т.Г. Світоглядна сутність феномену інформаційної культури в контексті глобалізаційних викликів сучасності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 1. С. 81–85.
- 58.Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль інформаційної культури у регулюванні соціальних інформаційних систем. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічних студій*. 2020. Вип. 29. С. 90–97.
- 59.Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль медіакультури в інформаційних війнах сучасності. *Skhid*. 2022. Т. 3, № 3. С. 66–73.

60. Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Функціональна спрямованість інформаційної культури. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічних студій*. 2020. Вип. 30. С. 77–93.
61. Ломачинський Б. Г. Роль медіа в інформаційних війнах сучасності. *Київські філософські студії – 2022 : матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю* (м. Київ, 20 травня 2022 р.) : тези доповідей. Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2022. С. 118–122.
62. Ломачинський Б. Г. Роль медіаосвіти у формуванні інформаційної культури сучасної молоді. *Theoretical foundations in practice and science : матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Більбао, Іспанія, 21–24 грудня 2021 р.). Більбао, 2021. С. 85–89. DOI: 10.46299/ISG.2021.II.XIV.
63. Ломачинський Б. Г. Роль цифрової культури у сучасному віртуальному просторі. *Society and science. Problems and prospects : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Лондон, Велика Британія, 2022 р.). Лондон, 2022. С. 100–104. DOI: 10.46299/ISG.2022.I.III.
64. Ломачинський Б. Г. Світоглядні засади медіаосвіти у формуванні інформаційної культури суспільства. *Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті: європейський вектор : матеріали VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції* (м. Київ, 1 жовтня 2021 р.). Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2021.
65. Ломачинський Б. Г. Феномен інформаційної культури у вимірі культури людства. *Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті : матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції* (м. Київ, 27 вересня 2019 р.). Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2019.
66. Ломачинський Б. Г. Ціннісні орієнтири інформаційної культури у просторі суспільства знань. *Київські філософські студії – 2021 : матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю* (м. Київ, 21 травня 2021 р.) : тези доповідей. Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. С. 100–103.

- 67.Ломачинський Б.Г. Міфологеми медіакультури як регулятори масової свідомості інформаційного суспільства. *Київські філософські студії-2020: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю* (Київ, 19 травня 2020 р.). Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. С. 191–194.
- 68.Луман Н. Реальність мас-медіа. Київ : Центр вільної преси, 2010. 158 с.
- 69.Медіакомпетентність фахівця : колективна монографія / за наук. ред. Г. В. Онкович. Київ : Логос, 2013. 287 с.
- 70.Медіакультура в контексті міждисциплінарних досліджень : монографія. Запоріжжя : Кераміст, 2017. 309 с.
- 71.Модернізація системи управління в умовах цифрового суспільства : монографія / за ред. Ю. Є. Петруні, О. Ф. Івашини. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2024. 309 с.
- 72.Ніколаєску І., Шинкарьова В. Цифровізація освіти як сучасна вимога інформаційного суспільства. *Перспективи та інновації науки*. 2022. Т. 2. № 7. С. 914–923. DOI: 10.52058/2786-4952-2022-2(7)-914-923.
- 73.Нонака І., Такеучі Х. Компанія – творець знань : зародження та розвиток інновацій у японських фірмах. Київ : Олімп-Бізнес, 2011. 384 с.
- 74.Олейник А. Етичні феномени соціальних мереж: мова ворожнечі, кіберненависть та кібербулінг. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Вип. 42. С. 118 – 124
- 75.Ороховська Л. А. Медіакультура в контексті цивілізаційного розвитку : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03. Київ, 2015. 34 с.
- 76.Певцов Г.В., Залкін С.В., Ревін О.В., Сідченко С.О., Хударковський К.І., Методологічний підхід до підготовки і проведення інформаційної (психологічної) операції у соціальних мережах. *Системи обробки інформації*. 2022. Вип. 2 (169) . С.58 – 65
- 77.Піжук О. І. Цифрова трансформація економіки України: обмеження та можливості : монографія. Ірпінь : УДФСУ, 2020. 504 с.

78. Піжук О., Муравйов В. Цифрове суспільство як нова парадигма розвитку цивілізації XXI століття. *Věda a perspektivy*. 2022. № 2(9). С. 75–86. DOI: 10.52058/2695-1592-2022-2(9)-75-86.
79. Предместніков О., Хотмірова В. Соціальні мережі як майданчик для порушення прав людини: можливості та загрози. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 156. С. 276–284.
80. Прудникова О. В. Антропологічні обрії інформаційної культури віртуального простору. *Політологічний вісник*. 2014. Вип. 75. С. 71–80.
81. Прудникова О. В. Інформаційна культура : концептуальні засади та світоглядний сенс : монографія. Харків : Право, 2015. 352 с.
82. Прудникова О. В. Інформаційна культура в інформаційну епоху. *Інформаційна безпека*. 2016. № 2. С. 94. - 96
83. Прудникова О. В. Інформаційна культура і формування «людини інформаційної». *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 2(29). С. 154–164.
84. Прудникова О. В. Інформаційна культура інформаційного суспільства: філософський вимір. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 4(31). С. 44–53.
85. Радченко О., Чмир Я. Гібридна війна як ключова загроза національному суверенітету України. *Таврійський науковий вісник*. 2022. 3. С.100 - 108 DOI [h
https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.14](https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.3.14)
86. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації» від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: <https://smartlawin.ndipzir.org.ua/normatyvno-pravovi-akty-didzhytalizacziya/> (дата звернення: 27.04.2025).
87. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» від 17 січня 2018 р. № 67-р.

URL: <https://smartlawin.ndipzir.org.ua/normatyvno-pravovi-akty-didzhytalizacziya/> (дата звернення: 27.03.2025).

- 88.Рябець Н. М., Тимків І. В. Діджиталізація людського ресурсу як домінуючий тренд сучасного етапу розвитку. *Theories, methods and practices of the latest technologies : матеріали конференції*. 2022. С. 175–180. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2022/11/Theories-methods-and-practices-of-the-latest-technologies.pdf#page=175>. (дата звернення: 27.03.2025).
- 89.Савлюк М. Гібридна війна в Україні: сучасні підходи. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. 17. С.187 – 197 DOI 10.32782/2312-1815/2024-17-23
- 90.Сідченко С.О., Ревін О.В., Залкін С.В., Хударковський К.І. Методичний підхід до оцінювання ефективності здійснення інформаційного (психологічного) впливу у соціальних мережах. *Системи обробки інформації*. 2023. Вип. 1 (172) С.70 – 82 DOI: 10.30748/soi.2023.172.09
- 91.Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Нац. ін-т стратег. досліджень. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
- 92.Собченко Т., Кін О. Аналіз досвіду роботи використання потенціалу соціальних мереж у реалізації концепції національно-патріотичного виховання. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 1. С. 45-49. DOI: 10.31110/2616-650X-vol11i1-007
- 93.Степаненко В. І. Використання потенціалу соціальних мереж у формуванні критичного мислення здобувачів вищої освіти. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. №1 (179). С. 71-80.
- 94.Требін М. П. Цифрове суспільство: загальна характеристика. *Український соціум: соціально-гуманітарний аналіз сучасності та прогноз майбутнього : матеріали XXVI Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Харків, 29 серпня 2024 р.). Харків : Право, 2024. С. 24–35.
- 95.Требін М. П. Цифрове суспільство: спроба проникнення в сутність. *Цифрова епоха: міждисциплінарний дискурс : монографія* / [А. А. Гедзик, Т. В. Ковальова, О. Ю. Коцюрба та ін.]. Харків : Право, 2024. С. 4–30.

- 96.Цифрова епоха: міждисциплінарний дискурс : монографія / [А. Гедзик, Т. Ковальова, О. Коцюрба та ін.] ; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики. Харків : Право, 2024. 214 с.
- 97.Чмерук Г.Г. Цифровізація – тренд світового розвитку, який визначає розвиток економіки і суспільства. *Економічний простір*. 2020. №153. 18–24.
- 98.Шарова Т., Землянський А. Освіта в інформаційному просторі: цифрове суспільство. *Наука і техніка*. 2023. №14 (28). С.479 - 492 DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-14\(28\)-479-492](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-14(28)-479-492)
- 99.Шкляр В. І. Мас-медіа і виклики нового століття. Київ: Грамота, 2003. 48 с.
100. Шабанова Ю.О. Соціальні мережі в антропологічному вимірі метамодерну. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-319-4-19> (дата звернення: 27.03.2025).
101. Якубіна В.Л. Основні тенденції концептуалізації феномену мас в сучасній соціальній філософії і: автореф. дис. канд. філос.н. Київ, 2008. 16 с.
102. Якущенко Ю., Глущенко К. Соціальні мережі як провідний вид віртуального спілкування. Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали IX Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників. Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 413–417. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/84763/1/Yakushchenko_doslidzhennia.pdf (дата звернення: 27.03.2025).